

Лезги Газет

**Жуwan Ватан, ватанэгълияр,
дидед чал хуъх!**

1920-йисалай акъатзава

N 29 (10778) хемис 20-июль, 2017-йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

МВД-дин коллегиядин тегъенш заседание **Санал авур къалахдин нетижа**

17-июлдиз Дагъустандин Кыл Рамазан Абдулатипова РД-да авай къенепатан кратин Министерстводин коллегиядин тегъенш заседанидин къалахда иштиракна. Анал Дагъустан Республикада авай къенепатан кратин органри ва подразделенири 2017-йисан сад лагъай паюна авур къалахдин гъахъ-гъисаб авуна ва ыисан къвед лагъай паюна вилик акъвазнавай месэлайр веревирдна.

авай МВД-дин подразделенирин личный составдин арада телефонилер хънач. “Им шад жедай кар я, - лагъана ада, - амма МВД-дин вад къуллугъчидал журабажууре заланвилин хирер хъана. Республикада хатасувилин гъалар секинсузбур яз амукъаза. Гъавиляй чаз секин жедай ихтияр авач”.

Министр сифте гаф рахайдалай гъульнизд заседанида авайбуру къуллугъдин

нарунин серенжемар вини дережада аваз къиле фена. Ингье республикада террористилин гъерекатар авачиз къуд ыйис жезва. Инсанрин риклелай хъиткинарун, автоматрай гъулле гунар яваш-явш алатзаза, абур кичевал авачиз къунедиз экъечизава.

Амма эхиримжи вахтара чуру ниятар авай бязи къуватар республикада миллитетрин арада къал тваз чалишиши жезва.

Кылди къачуртла, РД-да авай къенепатан кратин министр Абдурашид Мегъамедова малумараивал, регионда авай гъалариз пис таъсир авунин къилин себебрикай сад международный террористилин тешкилтратин патай авай къурхулувал хъана. “МВД-ди къабулай серенжеми, санлай къачурла, республикада гъалар гъучивилик кутаз, асул терефра министерстводин гъар йикъян къуллугъдин къалах хъсан еришра аваз хуъз алакъана. И вахтунда региондин территориядал алай бандподпольедиз хейлин зиянтар гана. Им Дагъустанда авай хатасувилин федеральный къуллугъдин управлениди, Росгвардияди ва къайдаяр хъдай государстводин маса къурулушри чи къуллугъчийрих галаз санал авур къалахдин нетижа я. Къенепатан кратин подразделенирилай тайин нетижа яр арадал гъиз алакъана. Къалахда авай виниз тир агалкунрай зур ыйисан вахтунда МВД-дин 32 къуллугъчи гъукоматдин ва ведомстводин виниз тир наградайриз лайху хъана”, - лагъана Абдурашид Мегъамедова.

Министриди гъакини малумарна хъи, эхиримжи 20 ыйисуз сифте яз, ци РД-да

везифаяр тамамардайла телеф хъайи къайдаяр хъдайбуру са декъикъада кисна акъвазуналди риклел хана.

Коллегиядин заседанидал рахай Рамазан Абдулатипова, санлай къачурла, республикада оперативный гъалар хейлин хъсан хъсанвайди, им къуват гъиле авайбуру къалахдин нетижа тирди къейдна.

“Къайдаяр хъдай органрин къуллугъчийрин виклельвал себеб яз алай вахтунда республикада гъалар хъсанвилих дегиш хънава.

2017-йисан сад лагъай паюна къайдаяр хъдай органрилай общественный хатасувал хъуз алакъана. Чи республика Россиядин Федерацияда дурумлугъдин ти-мил жезва. Инсанар хъсан шартлара яшамиш жез вердиш жезва, гъикл лагъайта, абуроз са къунини къурху гузава.

2017-йисан майдиз республикадин террориядал Ватандин Чехи дяведа гъалибилин 72 ыйис тамам хъун къейд авунин суварин ва Виророссиядин зурба майданда “Рекъин тийидай полк” мянракат къиле тухудай вахтунда хатасувал таъми-

Къайдаяр хъдай органри яшайишдин реекъяя арадал къвездай чурукъиз миллитетрин арада жезвайбуруз хъиз къимет гуунин вилек пад къун лазим я.

Заз къуне властдин муниципальный органрих галаз бес къадар къалах тухун тийизвавилиз фикир гана къланзана. Идан гъакъиндай аллатой коллегиядални лагъанай. Им властдин дидбин дережа я. Ам инсанриз лап мукъва я. Абурун, яни муниципальный органрин къалахдилай инсанри государстводин гъакъиндай ийизвай фикирар аслу жезва. И кардай МВД-дин векилприн иштираквал аваз МО-рин къилерин Советдин заседание къиле тухун чарасуз я”, - къейдна Рамазан Абдулатипова.

Дагъустандин Кыли гъакини къейдна хъи, чи республикада терроризмдал гъалибвал къачун - им сифтени-сифте къайдаяр хъдай органрин ва маҳсус къуллугърин игтивилин къалах я. И карда абуроз республикадин ва властдин муниципальный органри, гражданский обществодин институти активидаказ къумек гузава. Гъа са вахтунда Р.Абдулатипова законсуз яракълу дестейрин активный

Сад лагъай чкадал ала

Россиядин Федерациядидин алакъадин ва массовый коммуникацийин министерстводин делилралди, июндидин вицэргосударстводин къуллугърин сад тир порталда (www.gosuslugi.ru) виридалайни гзаф гражданар регистрация авуналди, Дагъустан Республикади амай регионрин арада сад лагъай чка къуна.

30 икъян вахтунда республикадин 95 590 агъали Идентификациядин ва аутентификациядин сад тир системада (ЕСИА) регистрация хъанва ва Электронный Гъукоматдин ресурсар ишлемешун патал лазим “универсальный къулагер” къачунва. Санлай къачурла, 2017-йисан 1-июндади Госкуллугърин порталда тахминан 700 агъзур дагъустанви (республикадин агъалийрин 30 процентдиз барабар къадар) регистрация хъанва. Къейдна къланда, абурукай 446 агъзур касди и кар республикадин МФЦ-рин къумекдади авунва.

Риклел хкин, В.Путинан майдин Указрал асаслу яз, государстводин ва муниципальный къуллугърикий электронный журеда менфят къачунин къайдаяр ишлемешзвай граждандрин къадар алай ыйисан эхирра 60 процентдилай тимил тахъун лазим я.

И нумрадай къела:

ИРС

“Шарвилидин невеяр”

“Чи къегъал рухвайрин пад гъамиша ва виринал хуън тавунмаз, чахъ я садвални жедач, я абадвални, чун виликни фидач, чахъ, битав халкъдихъ хъиз, авторитетни жедач. Им гъар са лезгиidi дериндай гъисна къланзай месэла я...”

► 3

ВАТАНПЕРЕСВАЛ

“Лезги Данко”

...Органрин векилри гъикъван къурхуяр гуз хънатлани, виклель лезги хва Теймур Алиханова Къубада сифте яз лезги газет акъудай. Датлана хайи миллитетдин итижар хуън патал гъукумдихъ галаз женгина хъай къағыриман хцин уймуър, 39 ыйса аваз, садлагъана къатл хънай...

► 4-5

ИРС

Шаирдин вилик буржар

Чехи шаир Къуьхуър Сайдан 230 ыйисан юбилей ирид ыйис алатайла къейднай. Циженгчи ашукъдин 250 ыйис тамам жезва. И юбилей вахтунда, виликанбурулай гурлудаказ, гужлудаказ къиле тухудайдак умуд ква. Амма гъелелиг юзун кваз аквазвач...

► 6

МЕДЕНИЯТ

“Самурди” руыгъ тухарзана

Эхиримжи ыйисара Харьковда кардик квай лезгийрин культурадин “Самур” обществодин гъерекатда гъихътин дегишвилер хънава? И ва маса сувалриз и обществодин кратар идара ийидай директор Феликс Нагиевея жарабар гузава...

► 7

ИНСАН ВА ТИЕБИАТ

Билбил авачир багъни тахъуй...

Каспийдин экологиядин месэлайр гъялун патал адад патарив гвай вири ульквейри санал къалахун, чин гъерекатар сад авун важиблу я. Къизил балгъуз бул жедайвал, Каспий гъуль михъиз хуън лазим я. И кар чалай, инсанрилай, аслу я...

► 8

САГЪЛАМВАЛ

Ихътин жегъилар къит я

Алай вахтунда Москвадин ва Подмосковьевдин шеъзерринген вузраны илимдинни ахтармишунардай институттра 147 дагъустанви студенти вири вадар аеваз къелзава, абурукай сад къенин чи макъаладин къилин иштим я...

► 9

► 2

Санал авур ківалахдин нетижа

1

иштиракчияр күнінің ва терг авунихъ, абур финансалди, яракыралди таъминарунин, жергеяр цийи ксарапалди ахцұр хъувунин рекъер агалунихъ элкъуэрнавай, гъакні абур гъульпрудаказ рей гуниз мажбуразай ківалахда давамарун тапшурмишна.

Вичин нубаттадай яз, Абдурашид Мегъамедова, Рамазан Абдулатиповаз санал ківалахунай ви исполнительный властди къайдаяр хъудай блокдин тереф хъуйнай сагърай лагъана.

Республикадин Кыли Дагъустандин ва Россияндин Федерациядидин абадвал патал гележегдани санал ківалахунай инанышвал къалурна.

“Зун күнене Дагъустан Россияндин Федерациидидин виридалайни хатасуз ва агалкунар авай регионрикай сад ийидайдахъ инаныш ша”, - лагъана Рамазан Абдулатипова.

Гъульпрудай асул доклад РД-дин къенепатан кариин министрдин заместитель Сергей Карпова авуна.

“Дагъустанда санлай 7882 тахсиркарвал регистрация авуна. Залан ва лап залан тахсиркарверин къадар 4,2 процентдин тімил хъана, 6204 тахсиркарвал дұздал ақында. Къайдаяр хъудай органрин къуллугъчирин чандыз къаст авун, къасудай яна кын, бандитвал, тарашунар авун хътин закондин къайдаяр чурунар тімил хъана”, - малумарна, кылди къачуртла, Сергей Карпова.

Мярекатда гъакні СКФО-да авай Россияндин МВД-дин ГУ-дин начальник Сергей Бачурина ва республикадин къайдаяр хъудай ведомствоирин маса руководители иштиракна.

Гъульпрудай ківалахда тафаваттухъай МВД-дин къуллугъчирив награда-яр вахкана.

Республикадин “Шарвили” Эпосдин суварин къаршидиз

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

29-иодлиз къадим Ахце-гъа нубатдин сеферда лез-гийирин игтивилин “Шар-вили” эпосдин суварин мя-рекатар кылес фида.

14-иодлиз Ахце-гъа лезги халкъдин игтивилин “Шарвили” эпосдин 18-суварин оргкомитетдин нубатдин заседание кылес фена. Адан ківалахда Дербент шегъердинни Кыблепатан Дагъустандин районрин күлтүрарал управленийринни отдельприн регъберри, спорткомитеттин председателира маса юлдаши иштиракна.

Заседание Ахце-гъа раймуниципалитетдин кылес заместитель Алмас Шуаева кылес тухвана. Ада къейд авуравал, “Шар-вилидин” сувар лайихлудаказ кылес тухнин гъакындай райадминистрацияди маҳсус къарап къабулна, ам кылиз акъудза-ва: райцентрадин рекъерни майданар гъульпрудай хуний мелер тешкилзана, маҳсус

лозунгарни транспаранттар, теклифдин чарарни пропускар, “Лап хъсан майдан” конкурсын положение гъазурнава, оргкомитетдин членрин везифа-яр тайинарнава.

Суварин мярекатар, гъар ийисуз хъиз, В.Эмирован тъварунихъ галай багъда, майданрал тешкилда.

“Шарвили” эпосдин суварин программа:

- Сятдин 7 - Келез хиве сөгье-рар.
- Сятдин 9 - Райондин сергъятдал мұғыманар къаршиламишун.
- Сятдин 10 - Виликамас тайинарнавай майданрал районрини шегъерринг яратмишунрин колективин концерттар - килигүндар.
- Сятдин 11 - Спортдин мярекатар.
- Сятдин 12 - Шад гъалара сувар ачу-хунин мярекат.
- Сятдин 12:30 - Валентин Эмирован тъварунихъ галай багъда суварин чехи кон-церт.
- Нянин сятдин 9 - Келез хивел фей-ерверкар.

Къайдайрал амал ийин

Дагъви ШЕРИФ

Накъ Махачкъалада Дагъустан Республика-да авай Россельхознадзордин управле-ниди 2017-йисан 2-кварталда къайдаяр хъунин ківалас кылиз акъудунин тәжри-бадин месэлайрихъ яб ақалунин мярекат хъана. Ана РД-да авай Россельхознадзор-дин регъбердин заместителри, отдельприн начальники, прокуратурадин, обще-ственностиндин векилри, районрай астанай мұғыманри ва карчыри иштиракна.

Ағылайири ери авай продукция ишле-мишунин кардин къарапулда акъвазнавай и къурулуш герек авайди, важиблуди я. Кылес фейи мярекатдални и кардиз илла-ки гзаф фикир гана.

РД-да авай Россельхознадзордин управленидин регъбер Къурбан Рамазанова алтати пуд вакран вахтунда авур ківалах-дин нетижа-яр күнінің галаз санал, ху-рун майишатдин хиле карчивил маш-гүл ксари сұрыседиз, чинин карханадиз, хусуси ва кирида күнна ишлемишавай чи-лиз талукъ шағадатнамаяр къайдадик кваз хъун важиблу тирди лагъана.

“Къайдаяр хъунин ківалахда реформа-яр” кар алай программадикай рахадайла, адан кылес макъсад ағылайириинни Рос-

сельхознадзордин къурулушдин арада ачук рахунар тухуз хъунин шарттар арадал гүн тирди къейдна.

- Россельхознадзордин къуллугъчияр яз, чалай ва ағылайирилай республикадин санитарный гъал аслу я. Алай иисан сад лагъай паюна чна 738 ахтармишун тешкилна. Бязи карханаяр къвед-пуд сеферда ахтармишуниз, яни ахтынбур даттана гъульчилик кутуниз мажбур жезва. Элкъуэрна күнвай тәбиатдикай, ағылайирин сағъ-ламвиликай фикир тийиз, абуру чинин карчывал ийизва. Вири къайдайрал амална ківалазавайбұра чна анжас вахтатайла ахтармишава, - къейдна ада.

Управленидин регъбердин заместитель Керим Керимов карханайри ишлемишавай чилериз талукъ месэлайрал акъвазна.

РД-дин госсергъятдал ветеринарны ва улакъар ахтармишунрин отдельдин начальник Бажимегъамед Азаева, сергъят-рал къайдаяр чур тавуна, майишат тухун важиблу тирди ва тайин чарар-царар түккүрүн патал вич кылес акъвазнавай от-делди меслятрагди, гъавурдик кутунады күмекар гудайди лагъана.

Ківати хъанвайбуру Россельхознадзор-дин управленидин “Къайдаяр хъунин ківалахда реформа-яр” кар алай программадикай чинин фикирарни ағакъарна.

Дербентда - архитектурадин фестиваль

Къагъриман ИБРАГЫМОВ

12-иодлиз къадим Дербентдин “Азадви-лин” майдандан архитектурадин “Урбанд-фест” фестиваль башламиш хъана. Ше-гъердин тарихда им архитектурадиз та-лукъ сад лагъай фестиваль я. Инал ше-гъердин ағылай, фестивалдин иштирак-чияр администрациядин векилрін галаз гъульшимиш хъана.

Фестиваль ачухдайла, Дербент шегъердин кыл Малик Баглиева къейд авуравал, и мярекатдин проектар шегъерда уймуздыз куынчурмиш-завай проектирихъ, иллаки “Ше-гъердин къуалай шарттарин ма-кан тешкилун” госпрограмма-дихъ галаз алакъалу хъун ла-зим я.

- Дербентда вири къетен, надир я - адап тівар, яшар ва медениятдин ирсинин гъар са объект. Зун саналди тир нети-жалу ківалахдихъ инаныш ва квехъ агалкунар хъун зи мурад я, - къейдна шегъердин кыли.

Чирвилерин программадин кар алай мярекатар ва обьектин проек-тар түккүрүн “Дербентда авай I Петрдин ківал” музейдин комплексда кылес фида.

Фестивалдин сергъята аваз шегъердин къуд майдандал обьектин проектар түккүрда ва элгина күттегъда. Архитектурадин гъвечи жуураяр ша шегъер къуалай авуния маса шейэр магъалар, гъульпун къерхда, Гагаринан тъварунихъ галай күчеда ва “Азадвилин” майдандал эцигда.

16-иодлиз “Дербентда авай I Петрдин ківал” музейдин комплексда архитектура-дин проектирихъ фестивалдин иштиракчыри гъазурнавай проектирихъ презентация хъана.

Ана шегъердин кылес заместитель Сергей Ягудаева ва шегъердин кылес архитектордин везифа-яр тамамарзай Абу-ферез Панагъова иштиракна.

Фестивалда иштиракзавай архите-кторри, чинин проектар тъвари-зация, абу-ферез Панагъова иштиракна.

тарар алач. Михаил Микадзеди регъбервал гъзвай архитекторрин дестеди, ағылайирин та-лабунарни фикирда аваз, “Дагъдин ківал” тівар алай проект презентация авуна.

К.Цунтаеван командаи Гагаринан тъва-рунихъ галай күчеда жедай эцигурин карта къалурна. КіватI хъанвайбуру абурун проектиз хъсан къиметни гана.

“Набережная на Агафонова” проект газ-анал Алиса Марковади регъбервал гъзвай десте экъе-яна. “Секинвал” тівар алай и проект асуулуди яз гысабнава.

Санлай къачурла, проектар хъсанбұр хъанва. Абу уймуздыз кечиришил патал гзаф зурба ківалахар авуна кланзана. Про-ектин иесирии вири шегъерэгълийриз и карда иштиракуниз эвер гузва. Шегъердин ад-министрацияди, вичин патай күмек яз, эци-гүнарай материаларни техника чара ий-дайвал я.

Бажарагълубуруз - шегъре рехъ

рамдухурун райондин кыл Фа-рид Ағымедован ва райондин активный жегиприн векил Нажму-дин Шагъбанован арада и мес-зайрикай сұбыгбет кылес фена. Райондин искусствовидин шко-лада тербия къачунвай Нажму-дин манидарвилин бажарагъ авайди ағылайири фадлай къа-танва. Ам республикадин “Зи къул - зи Дагъустан” конкурсын гъалиби-чи ва райондинни респуб-ликадин гзаф маса мярекатрин иштираки я.

Райондин кыли къейдайвал, искуст-вода, медениятдин хиле чипхіз бажарагъ авай ксар обществодыз герек я. Обществ-води ақсадын арадай яратмишунин бажа-рагъ винел ақында, адаз фикир гана къанда.

- Райондин регъберри гележегдани ба-жарагълубуруз күлтүрарал, искустводин, илимдин хилерай хъсан проектирихъ план-риз гъамиша фикир гуда, абуруз күмекда. Кылинди общество вилики тухунин карда хийир гун я. Хъсан пешекарар, бажа-рагълу жегильар къе район вилики тухун патал вири хилера герек я, - лагъана Ф.Ағы-медова.

Чаз гъамиша герек я!

Мерд АЛИ

Халкъдин фольклорда арадал гъанвай игит хва Шарвилдин къамат, датана чан алайди хъиз, чаз, инлай къулухъ къвемай несилирни герек тирдакай гзаф сеферра лагъанва, хъненва. И кар давамни жезва.

“Шарвил” сувари неинки са лезгийрин, гъак маса халкъарни къанажаъда дерин вая мягъем чка къазва. Сифте яз 2000-йисуз Ахцега тухуз эгчай и суварин мянекратка иштиракдай къисмет заз гзаф сеферра хъана. Гъар сефердани чехи репортажар хънена. За вуч къатана?

Дугъриданни, “Шарвил” сувар чаз герек яни, тушни лугъудайбур саки гъалтзамач. И суварик хвев чи чехи Ватандин вири пиплерай мугъманри гъазурвилер аквазва. Гила иниз мугъманар хейлин къецепатан ульквейрайни (Къазахстандай, Украина, Германиядай, Бельгиядай, масанрай) хвевза. Им бес и суварин метлеб чехи жезва лагъай чал тушни!

Зун инанмиш я, са вахтарилай ам виридуниятдин халкъарин сувариз элкъведа! Гыкъ хъи, адак вири халкъариз гъурмет авунин, абурун ихтияр хунын, дуньядал азадвал, ислъявал таъминарун чехи метлебар ква. “Шарвил” эпос Лезги чилел яратмишнава, адад метлеб виридуниятдин халкъариз мукъва!

И фикир гъеле сад лагъай суварин вахтунда Ахцега чехи трибунадихъай а мянекратдин гъамишалугъ тамада ва тешкилатчи, чи халкъдин алай аямдин Шарвил **Имам Музамудинович ЯРАЛИЕВАНИ** лагъанай:

“...Шарвилдин ватан вири Лезгистан я - вири Дагъустани, Азербайжанни...”

И гафар къе гъакъикъатдиз элкъвенва.

Ахцега инсан, ани гы чавуз фейитлани, рульдади къуватлу, чирвилеради девлетлу, къаматдалди гъейратлу жеда. Ина шаир туширдини ширирнин манийрин чаларалди ражада. Художникар туширбуру шикилар Чугваз аквада... Ина рульдиди анжак цавухъди - Келез хивехъ, Китин къилихъ, Шалбуздин зияратрихъ ялда!

Келез хиве салам лугъуз Шалбуздин,
Ина тадач садни рульдиз агъуздин...
Экъечда таз, адакай тар-там жеда,
Чил сувгуурдин цукъвер алай гам жеда!...

Эхъ, ихтиин ватанда Шарвил хътина викъегъ, уткъем, гъакъван зурба чан, тан, руль ва къуршах авай хва хъана!

Мус? Гы девирда? Жаваб гун четин я. Шарвилдин къегъалвилерин эвел дегъ девиррал ацалтаза.

Агъзур йисара халкъдин рикъе, рульдиди, ивида ихтиин хцеп чан алаа хъана...

Амма а руль гилани чахъ гала! Ни, мус, гына халкъдин, Ватандин рекье игитвилер авуртлани, абу Шарвилдин ирс давамарзайбур я. Абурун жергеда, тек са Ахцегъар квачуртлани, Мирза Али Ахцегъви, Ахцегъ Гъажи, Къазимегъамед Агъасиев, Мукътадир Айдумбогов, Валентин Эмиров, Гъазрет Алиев, Видар Пир-Али Эмировар, Саймат Ферзалиева, Агъед Агъаев, Фарид Балалиев, Руслан Ашуралиев, Осман Эфендиеев хътина, Цудралди маса къарреволюциядин къагъиманар, Ватандин Чехи дяведин игитар, зегъметдин ва спортил, илимдинни культурадин, медицинадин ва маса хилера къегъалвилер къалурай ва къалурзай рухвайарни рушар ава.

Ахцегъар - игитрин ватан! Дагъустандин халкъдин шаир Хурургъ Тагъира “Женнет я, шаксуз, Ахцегъар”, “Дайм вилик жергедава. Гъар са къваладиз Ахцегъар...” гъавайда лагъанвайди туш!

Цини и женнетдин пиле “Шарвил” сувариз гегъенш гъазурвилер акунва. Иниз физ гъазурвилер, винидихъни лагъанвайвал, чи вири районри, хувери, шегъерри авунва. 29-юлдин пакама ина Шарвилдин сегъерри, Келез хивяй, уяхарда, мугъманрин селлер инихъди ахмис жеда.

Сагърай а суварин иесияр! Сагърай ани физ рекье жедайбурни! Сагърай, чеб агаък тавуртлани, суварин тебрикар рекье твазвай вирибур.

И чинни чна гы суварин вилик, мад сеферда рикъе гъун яз, гъазурнава. Кела, гъазур хуухъ суварик физ, азибур!

Лезгийрин игитвилини эпосдин сувар

Рульдин жавагъир

Азиз МИРЗЕБЕГОВ

Гъар са халкъдин ирсина ахътин зурба эсерар жеда хы, абуру вири девирра чепел дикъет желбда. Яргъалди амукунинай мадни туынта тымлу жедай чехир хъиз, гы эсерарни девирар алатунивай мадни сейли ва багъа жеда. Ахътинбурукай садни чи халкъдин къагъиманвилин дастан эпос “Шарвил” я. Чи тарихдин лап къадим девирра арадал атай ам къени чи виридалайни рикъ алай, рульдин хазинадин лап багъа жавагъиррикай сад я.

Вири дузындин эдбиятдин чехи классикрикай сад тир, машгъур “Шагънаме” поэмадин автор Абулкъасим Фирдов-сidi къхъней:

Зурба дараматар ацахъда вири,
Рукварик, накъварик какахъда вири.
Са къвал эцигна за, шишрдал я вич,
Чикъдал түрфандын таъсирдалди гъич.

“Шарвил” эпосдикайни чавай ихътин гафар лугъуз жеда. Амни са чавузни гъич са журединни гараривай, хааривай, түрфандын тергиз тежедай, гзаф къиметту эсер я ва чунвири ам гъамиша вилин нини хъиз хубнин бурклю я.

“Шарвил” эпос лезги халкъди арадал гъанвилан, ада эцигнавай месэлэяр, везифаир саки вири халкъариз мукъвабур я ва гъавильяй ам маса халкъарин чаларизни таржума авуниз ва гегъеншдиз таблигъ авуниз лайих я.

* * *

“Шарвил” вичин къетлен композиция ва образрин алем авай фольклордин ивир я. Адахъ чара-чара хилер, чара-чара гыккайтар аватлани, кылди вичиз хас тир умуми сюжетдин линияни ава ва вири паяр, мирварияр, гъалунал хъиз, гы сюжетдин линиядат къватл хънана.

“Шарвил” эпосдин сифтегъан сюжетар мифологиядин девирдихъ галаз алакъалу я. Ам битав са эсер хъиз арадал атуунин карда гъам мифологиядин элементри, гъакъни тарихдин вакъиайри сад хътина роль къуѓвана, тестикъарзава эпос ахтармишавай алими.

Гъа вакъиайри эпосдиз гужлу таъсир авуна, ам мадни Чагурунава ва девлетлу авунва. И девлет чна чирун ва хуын лазим я.

* * *

“Шарвил” эпосдин къилин къагъиман, асас образ Шарвил я. Гъакъикъатда хъайи ва маҳариз хас игит.

Халкъди азадвилакай, ватандаресвилакай ва къагъиманвилакай вичин фикирар, хиялар, веревирдер гы и образда къалурнава. Эсерда къилем физвай вири женгер, къегъалвилер ва гъалибител гъадан тъварцыхъ галаз алакъалу я.

Шарвилдин шивни, турни, гурзуни эсерда фольклордин амай эсеррэз хас журеда, аламатдин къетленвилер аваз

“Шарвилдин невеяр”

Омар ГЬУСЕЙНОВ,
ДГУ-дин профессор

Гъа ихътин къил гана гъеле 2004-йисуз за чапдай жуван ктаб ақъуднай. Адан сифте гафуна “заз, гъар са лезги-диз хъиз, Шарвилдин къамат тежедай къван багъа ва вине я, заз гъар са лезги, Шарвил хъиз, вичин Ватан къандай, уткъем, бажарагъу Шарвилдин халис неве хъана къандай... герек чун, гъар са лезги эпосдин игитвилелай гъакъи-къын игитвилыхъ фидай халис къевал жен, герек чна гъар сада, Шарвилдин игитвилер, намуслу крат жуван краталди давамарин ва гъа идалд къвемай несилирни рульни цавун аршдиз хакъжин” лагъана хъенай.

Авани чахъ гъахътин Шарвилдин халис невеяр? Гъелбетда, ава. Садни, къедни, вадни, цүд вай. Вишералди. Абурун тъварар къаз, эгчайтла, къхъизвай чаарин чинар бес жеда!

Амма абурукай садан тъвар къун тауна инал завай ақъвазиз жеда. Ам чи халкъдин баркаллу хва, чаз Шарвилдин сувар ингъе гила саки къад иисан къене багъишавай, ам галат тавуна къылле тухузтай Имам Яралiev я. Ам чи халкъдин вири баркаллу кратик къун кутазвай, лезгидиз хас тир итимвал квай, къенин аямдин Михаил Лезгинцев (Мегъамед Гъусейнов), Нажмудин Са-

къалурнава. Шарвилдин шив гзаф къуватлу я ада вичин иеси яргъал мензилдив гзаф фад агақъарзава. Ада сүль-уурдин аламатар ава. Ада шумудра Шарвил гзаф чехи хатайрикай хиласзава.

Пагъливандин турни, гурзуни аламатдинбур я. Чатун устарди азас ругуд юкъ алай гурз, пуд юкъ алай тур гатанва. Ада гъар сеферда тур галтад авурла, 30-40 кас, гъар сеферда гурз галтад авурла, вишез мукъва душманар рекъидай, луѓуза эсерда. Им мектебра чна эсер дериндай чирун герек тирди субтазавай мисал я.

* * *

Эпосда къалурнавай душманар - ибур аждагъанар, дөвер, чапхунчияр, зулумкар пачагъар, гъакимар ва масабур я. Абуру лезгийиз гзаф зиян гузва, зулумар ийизва, адан рухвайяр, рушар есирвиле твазва, са гафунади, халкъдин иви хъзвазва. Чапхунчийрин арада Лукулни ава, Къара-Меликни, Надир шаъни, масабурни. Гъар сеферда гъахътин жаллатрихъ галаз къилем тухай женгер Шарвил вичин акулдалди ва къуватдалди гъалиб жезва.

* * *

Эпосди гъуѓунай чи фольклорда арадал атай къагъиманвилин эсеррэз гзаф гужлу таъсир авуна. Гъа эсерарни гъама-метлебдиз, гъамни чеб тулькур хувнин килигайла “Шарвилдин” гзаф мукъва я. Мисал яз чавай лезги фольклордай “Къванцин гада”, “Бахтавар”, “Руквани дустар кими жеч”, маса эсерар къалурзай жеда.

“Шарвил” эпосдин бинедаллаз чи ширикай гзафбурушияр, поэмаяр ва драмаляр хъеялай ақъуднава. Цудралди лезги алими и эсер илимдин рекъеди ахтармишнава ва и квалах алай вахтундани давам жезва. Мадни хун герек я.

Бажарагълу композитор Мегъамед Гъусейнова “Шарвил” эпосдин бинедаллаз “Шарвил” опера хъенна ва алай йисуз премьера къилем фейи и эсер вири Дагъустандин искустввода къетлен са вакъия яз къабулнава.

* * *

Машгъур сиясатчи Имам Музамудинович Яралievан регъвервилер кваз гъар йисуз Ахцегъа къилем физвай “Шарвил” эпосдин суварик чи халкъдин арадай ақъатнавай, литературадин, искусствоидин, илимдин спортил рекъяр агалкъунар къазанмишнавай ксариз “Шарвилдин” премия гузва. Абурун къадар гзаф я, мадни жеда! И карди, гъелбетда, илимдиннин яратмишнин, спортил зегъметдин хилерин вири векилрик мадни чехи руль кутазва, игитвилин идея игитвилин крариз элкъуздай мумкинвал гузва. И кар давамаруни чи халкъдин къагъиманвилин руль хаждайдал шак алач.

И фикирар газетдин 2013-йисан 26-нумрада
“Шарвил” суварин вилик чап авурди тир. Автордии къарагъарнавай месэлэяр датана чи вилик квайбур тирвилай, макъала мад сеферда къелзайвайбурун вилик хизива.

ПРИПЕВ.

Пуд сеферда гъарайдай,
Шарвилдин эвердай
Вахт атанва, стхаяр,
Къулухъ къазмир, архаяр!

ПРИПЕВ.

Шарвил! Жемир энгел,
Вахъ тамарзлу я къе эл.
Халкъ сад жеда - вун къарагъ!
Хъуэрз хурай чазни рагъ.

ПРИПЕВ.

Сталви Нарвикни Мискичви Эмре
Сад-садан къаншардиз экъечнава къе,
Сад “Локомотивдин” жергейра ава,
Мукуздын “Интердин” командалик кваз.

Сад Урусатда, сад Италияда,
Чи лезги рухвайяр машгъур яз чида...
Къуй чи Шарвилдин невеирхъ еке
Агалкъунар хурай спортил рекъе.

Шарвилдин невеяр халкъдин дамах я,
Спортил башчи хъун - им, гъелбет,
Бахт я.

Футболистриз ава къуватлу къвачер,
Ава чахъ дуньядя гъак гужлу гылер.

Күн Ибрагъимазни Рамидиниз килиг,
Гыкъван гылер абуру кутунва къаник?!
Сан-гъисаб авач абуру къуватдин,
Абуру хузвай чи лезги къудратдин.

Олимпиададин чемпион Назим
Шарвилдин неве я - дзюододин гъаким.
Бес Арсенни Руслан тушни игитар,
Мюнхенда ақъудай цавуз лезги твэр?..

Женгерин рекъяй фейи чехи къагъриман Теймур Алихановакай рикел хкунар

Муззиффер МЕЛИКМАМЕДОВ

Сугъул гъиссерин йис

Зулун төбиятдин рангар яғыз, гарар юзуриз, хъили пешер авадариз, хъультуъхъ ялзай ийкъар алуқнавай. Манида лугъуз вайвал, садбур патал “бахтавар”, садбур патал “сефил” зул тир. Къубадин Дигагъ хүре лагъитла, 1963-йисан 8-октябрь, инсанар хъиз, төбиятни шехъзавай югъ тир. Лезги халкъдин къегъал хва Теймур АЛИХАНОВ рагъметдиз фенвай. Дагъ хътин къа-къан буйдин, акунар алай, газаф акуллу ва савадлу кас тир ам. Ихътин касар дунъядал къериш-шаруз къеда. Ам къена лагъана ван хъайила, зун шехъиз-шехъиз Къубадай хурурз рекъе гъятнай. А чавуз за Къубадин интернат-мектебдин 9-сенифда къел завай. Къульгъе мукъвелт элячъна, “Чувудрин пепел” мус акъятната, мус яхди хурурз агақънатла чир хъанач заз. Къубадай, Къебеледай, Къларай, Хачмазай, Бакудай, Сумгайтдай, къунши хуэрерай, Дагъустандай тазиятдин атанвай инсанар я гъаятда, я магъледа гъакъзавачир. Яргъалай ван къвездай ясдин лугъунри инсандин рикл атузтай. Са дишегълиди лугъунар ийиз, мукъбурувирида саналса бязи гафар тикрар-завай:

Гъамиша халкъдин рикле хъайи,
Гъардан мецел, виле хъайи,
Умъур женгерин рекъе фейи
Хва амач хъи, вай!...

Эхиримжи гафунал гъалтайла шехъзавай папари са сивий “ва-ай-й” лугъуз шел хаж-завай. Шелрик къил кутазвойди хурурън шаир дишегъли Мелки Нежефова тир. Са къадар вахтар алатаиль, зун и гафар “Шарвилидих шелдай” тирдан гъавурда акунаи. Рагъметлу Мелки бадеди анал Теймур муаллим Шарвилидив гекъигдай бендерни къелнай. Абурукай садзи рикел къедалди алама:

Шарвилидин гъунар авай,
Къегъал бала дидедин.
Вун амачиз гъык хурай, лагъ,
Чи гъал, бала дидедин?

Дишегълиди и гафар акуван эсерлудиз лагъанай хъи, гъаятдал акувазнавайбури вири шехънай. Жуван дуст, Теймур муаллимдин гъеччи стха Алисафадих галаз санал, цлав агалтна, зунни шехъзавай. Садлагъана заз ван алас шехъзавай са итим акуна. Са шумудра чи хурурз аттай, вич заз цийиз чир хъанвай Забит муаллим тир ам. Гъикл ятлан ам чав агатна. Секин ванцелди шехъиз, Алисафадинни зи къилелай кап аладарна. Цийиз агақъзавай гадаяр яз, чун шехъун тілбии кар тир. Алисафадин чехи стха къенвай, зи къунши ва рикл алай муаллим. Мерд ва къени къилихрин, женгчи руыгъдин инсан, хъсан шаир ва публицист тир Теймур муаллим. Зун гъамиша адалай чешне къа-чуз алахъдай. Са шумуд үйисуз женг чуруна, хурурън мектебда урус чалан сектор кардик кутуна лугъуз, Къубада төкдиз лезги чалал газет акудзава, газаф савадлу я,

халкъдин чехи патриот я лугъуз, дамаҳдай за адади. Ам квадарун чехи мусибат тирди дериндай къатлувачиртани, шехъзавай. Рикл хъуткъуниз, шехъзавай. “Бес Забит муаллим вучиз шехъзаватла?” - лугъуз фикир-завай за. Заз шаирар шехъ тийдай касар хъиз чидай. На лугъумир, абурни шехъзавайди я къван. Вични шаирар са масака шехъда: гағъ гъеччи аялар хъиз, гальни чехи касар хъиз. Вилерни рикл шехъзавайвал, фикир-фагъумарни шехъда абурун. Са шумуд үйисар алатайла, гъавурда акуна зун и краин. Забит муаллим акуван күнзи-хъукъуз шехъунин себени чир хъана заз.

1968-йисуз “Къизил Къусар” газетдин редакцияда къалахдайла, “Риклин гаф” къватлалдин тедбиррани иштиракзавай за. Гъяч-чавуз жузунай за Забит муаллимдивай а сирлүз шехъунин себебдикай. Дериндай ағъ чулуна, лагъанай ада: “Теймур хътинбур виш йиса садра дунъядиз къведа. Чехи кас, тир ам. Халкъдин месэлэяр гъялун патал чир Теймур Алиханов хътин къегъалар къанд... Адан виклегъвилер хъаначиртла, Москвада авайбуру чахъ яб акалдацир.

Забит муаллимдин иштилатни, лезгириз чалал газет акудзава, газаф макъалайра, халкъдин эрчи гъилт тир. Теймур авачи газаф читин жедайдан гъавурда вири хъсандин ака-завай. “Риклин гаф” къватлал арадал гъунин карда ада чалай виридалайни газаф зегъметтар чурунай. Бес ихътин къегъалдих шедачирни чун?...

Забит муаллимдин иштилатдин таъсири-дик кваз за Теймур Алихановакай цүдалай газаф макъалайра къхенай, ада са шумуд шири, гъакъни “Зуракл” поэма тир. Ганвай чехи эсер бахшнай. Эхирни 1991-йисуз Марьячкалада басма авур жуван “Лезги тир алатла...” ктабдиз Т.Алихановаз бахшнавай “Чаз къагъриманар къанд” эссеи акуднай. Гъурунлай а эссе Азербайжандин ва Дағъустандин 16 газетди чапнай. Са бязи маса авторрини чинин макъалайра Теймур Алиханов къегъалвилер къилди къейд авунва. Гъя ихътин алахъунриз килиг тавуна, чавай икъван гагъда и къагъриман вири халкъдиз чириз хъанвач. Гъавилия заз адахъ галаз ала-

* Зуракл - Тамам тахъанвай

“Лезги Данко”

Теймур хътинбур виш йиса садра дунъядиз къведа. Чехи кас, тир ам. Халкъдин месэлэяр гъялун патал чир Теймур Алиханов хътин къегъалар къанд... Адан виклегъвилер хъаначиртла, Москвада авайбуру чахъ яб акалдацир.

Забит РИЗВАНОВ

къалу са къве делил рикел хиз къанзана. Сифте Т.Алиханова “Къуба” тир алас текдиз акудай лезги газетдикай лугъун.

Къубада лезги газет

Къубада лезги чалал газет акудунин месэла къарағъайла, адал хъуррейбур газаф хана. Касдиз тъкуматдих галаз гъукуматвал ийиз къанзана лагъана садбуру. Манийвилериз килиг тавуна, Теймур муалими дил ахъай тавур раклар тунач. Чехи къул-лугъарл алай лезгириз къумек гана. Республикадин регъберри и месэла кваз къунч. Гъакл ятлан, Теймур муаллим руырдай аватнай. Гағъ Москвадиз фена, гағъ ина авай чехи регъберрал чаарни телеграммаяр ракъурна. Эхирни, са къадар вахтар алатаиль, Коммунистрик партияди ва гъукуматди Къубада лезги чалал газет акудунин гъакъиндай серенжем къабулна. Амма ағъзуррапди лезгириз яшамиш жезвай Къубада дидед чалал газет акуддай касни жагъанач. Теймур муаллимди газет текдаказ акудун.

Гъеле газет акуддадли къиле фейи са бязи вакъяриз и рикел хъсандиз алама. Яран суварилай къве югъ алатнавай. Цийиз ахвардай аватнай, заз гъенелай дидедин ван атана: “Я Низам, Сийидан гъяйтдай итимар къват хъанва. Фена килиг, ана вуч хъанвайди ятла”.

Зи буба, муаллим яз, хурие вичихъ чехи гъурумтав авай касарикай тир. Ам чалай пуд къвалин анихъ яшамиш жезвай Сийид халкъдин къилив фейила, зак къалабулух акатна. Гъасята “Теймур муаллим” лагъай гафар къекъевна зи бейнида. Эхиримжи вахтара чи хурие - Къубадин виридалайни чехи лезги хурие тир Дигагъдал адакай гъар жувередин ихтилатар ийизвай. Садбуру ам Совет гъукуматдиз акси экъечъзва, мукъбуру касди дузы ийизвайди я лугъузтай. На лугъумир, дидед чалал мектеб кълан хъун, газет акудун Совет гъукуматдиз акси экъечъзва тир къван.

» ... Лезгириз къвед лагъай сортунин халкъ ван, вичихъ къадим тарих ва меденият авай къагъриман халкъ тирди Совет гъукуматдин регъберрин рикел хизвай. Гъя ихътин месэлэяр къарағъарзана лугъуз, вич къевера твазвайтла, текдиз женг чурун четин тиртла, Теймур Алиханова халкъдин рекъе вири жувередин азабриз таб гузтай.

Къуншидал къил чурунин хтакъ бубади, “Теймур накъ йифиз къуна тухвани” лагъайла, зун шехъна. Дидедиз, “Вағъ, ван вуч хъана, я бала” лагъана, зун секинариз кълан хъайила, зи цүгъдин ванер мадни гужлу хъана. Чи магъледин итимиз хъиз, аялризи Теймур муаллимдин хатур газаф къандай. Ада чалай къеван хъсан ихтилатар ийидай хъи, къегъалвай, итимвал, лезгириз чирдай ихтилатар. Сифте яз ирид юкъ алай Мегъамедакайни турнив дагълар атлан рехъ акудай Шарвилидикай чиз гъада ихтилатнай.

Са къадар секин хъун кумазни зун Теймур муаллимдин гъеччи стха, зи дуст Алисафадин къилив фена. Ам шехъзавай. Са ни ятлан гададиз “Вун гила чехи кас я, касар шехъдайди туш” лагъана. А гафар ван хъаначиртла, зунни шехъиз гъазур тир. Алисафади, секин хъайила, “Сенфиз пуд касди тха лъни зи ятлан тухвани” лагъана.

Дигагъдин дагъ юзурдай, гъахъ къани ағъсакъалри, и кардикай хабар хъайила, вири хури къвачел къарағъарна. Цүд кас партиядин райкомдиз фена. Абуру сад лагъай секретардиз къетидаказ лагъана: “Няналди Теймур Алиханов ахъай тавуртла, вири дигагъвияр инал къват жеда.” Ағъсакъалри гъасята-да Бакудиз ва Москвадиз телеграммаярни ракъурна. Аквадай тъаларай, райондин регъберриз Къубадин лезги маса хуверин ағъалиярни къвачел къарағъиз киче хъана ва абуру с шумуд сядтилай Теймур Алиханов азад хъувуна...

Нянихъ хурурън, жемяты клубдиз къват хъана, и месэлдикай веревирдер авуна. Гъанал Теймур муаллимди лагъана: “Къве яз за Къубада лезги чалал газет акудун патал Бакудизни Москвадиз чаар къхъиз. Чадин регъберриз гъавиляй заз басрухар гузва. Са шумудра органрин къумекдадли кичлерар гуз алахъна, амма зун жуван гафунилай элячънай. Гила, къуне лагъ, чаз чи дидед чалал газет акуднай.

Залда ацуканавайбуру са ванцелди “Герек я, герек я” лагъана гъараина. Гъя инал Москвадиз ракъурун патал цийиз чар къхъена, вирида къулар чурунна ван пакад къуз къват хъсан гафунилай заз басрухар гузва. Са шумудра органрин къумекдадли кичлерар гуз алахъна, амма зун жуван гафунилай элячънай. Гила, къуне лагъ, чаз чи дидед чалал газет акуднай.

Ада сифте яз газетда ахътин месэлэяр къарағъарнай хъи, алатаи асирдин 60-йисана а барадай къын ачхудиз Совет гъукуматдин чиниз экъечъун тир. Касди гъукуматдиз вири халкъзаси са виляй килигун талабазавай. Азербайжандин лезгириз интиярар хури патал абу сихдаказ яшамиш жезвай вири районна лезги чалал газет акудун, мектебар кардик кутун чарасуз тирди къалурзай. Лезги чалал радио ва телевиде-

ние кардик кутуна къанзавайди я лугъузтай. Гъукуматдиз лезгириз патал Республикадин газетарни журналар, институт ва гъукуматдин театр талабазавай. Са гафуналди, лезгириз къвед лагъай сортунин халкъ ван, вичихъ къадим тарих ва меденият авай къагъриман халкъ тирди Совет гъукуматдин регъберрин рикел хизвай.

Гъя ихътин месэлэяр къарағъарзана лугъуз, вич къевера твазвайтла, текдиз женг чурун четин тиртла, Теймур Алиханова халкъдин рекъе вири жувередин азабриз таб гузтай.

Са вакъяни зи рикелай къедалди алат-зава. За а чавуз Къубадин интернат-мектебдин 7-сенифда къелзавай. Январдин эхиримжи рир тир. Нянийн вахтунда стхади хури мектебдиз зенг авуна, заз диде къевидаказ начагъ хъанвайда къедалди алат-зава. Завай эхиз хъанач, хурурз хъфин къетла, амма геж

тир. Садлагъана зи риклел Теймур муаллим хтана. Зун редакциядиз атайла, ам мягътэл хъана. Месэлдакай хабар хъайила, ада лагъана: "Дарих жемир, хъфида чун хуруъз."

Чун Къубадай хъур галайнихъ рекъе гъатала, нянин сятдин мулькууд тир. Мекы хъуытъуун юкъуз, чилел къве чиб къван жив ацуканав береда Къубадай Дигагъдиз руగуд километр рекъиз яхдиз хъфин са акъван реъти тушир. А юкъуз чун пуд сятда рекъе хъана. Къяю чаз гзаф тади гана. На лугумир, Теймур муаллим гъар юкъуз, ийниф югъ чара тахъанмаз, хурий Къубадиз физвай къван. А чавуз рекъера къир цанвайди тушири. И рекъе машинарни тимил жедай. Гъа икъ, ада Къубада текдаказ лезги чалал газет акъуднай...

Текдиз авур мад са кар

1924-йисуз Къуба райондин Дигагъ хууре дидедиз хъайи, Дербентдин педтехникум акъалттарна, хуруъун юкъван мектебда урус чалан тарсар гайи Теймур Алиханов къаълан буйдин, дагъ хътин лезги тир. Рикл ачух, гзаф заха, чхехидахъ галаз чхехиди, гъвечидахъ галаз гъвечиди, дамм хайи халъдин къайгъу чуvgазвай лезги. Ада сифте яз хууре лезги халъдин хци месэлайрикай лагъайла, садбуру кваз къуначир. Акъуллу ксари, са къадар фагъумна, лагъанай: "Теймур муаллим гъахъу я. Лезгийриз дидед чалал къелкъин лазим я. Амма чи гафуниз ни яб гуда къван!?"

Хуруъунбурукай садбуру фикирнай: "Лезгийрихъ икъван алнимар ва чехи къуллугърап алай ксар аваз, вучиз хуруъун муаллими ихътин месэлайр къарагъарзана?" А ксариз чизвачир хъи, ватанперес хъун патал алимвал важибу туш. Дигагъдал Теймур муаллимдин гъахъу гафуниз къуват гудай ксар майдандиз акъатайла, адан гъавурда акъадайбурун гзаф хъана. Эхирни хуруъунбур и камалэгълидин гафарин чалахъ хъанай ва ада зуумек ганай. Абурун талабуналди хууре урус мектеб кардик кутунай. А чавуз Теймур муаллимди чуугур зегъметдин нетижя яз, исята хуруъун мектебда лезги чалан тарсарни гузва.

Текдиз женг чуугун гъикъван четин тиртлани, Т.Алиханова галатун тийижиз къвалахъзай. Ам садраны рульдай аватдацир. Жаван яз, мег рехи хъай ада вичин "Аку" твар ганвай шиирда къхъенай:

Жаван яз, мег рехи хъана женгера,
На ульмурдин сирдин деринеал аку.
Халък патал гъазур тир гъатиз къевера,
Яшайишдин ихътин ширинал аку.

Гъакъикъатдани халък патал къевера гъатиз гъазур кас тир ам. Гъавилия ада Забит Ризванов, Леэги Нямет, Ядуллагъ Шейдаев, Иззет Шерифов хътин чи къевъал къелемэгълийрихъ галаз санал "Риклин гаф" къватлап арадиз гъанай.

Къватлалдин даях

"Теймур Алиханов къватлалдин даях тир. Ада чи фикирар регъберрив виридалайни хъсандин агакъардай. Серес рахунралди, жуэртлувиледи вирида чешне къалурдай касди. Са гафуналди, халисан къагъриман тир Теймур!" Чи машгъур шаир Забит Ризванов и гафар, ада Теймур муаллимдин гайи къимет маса делилрини тестикъарзана. Къватлалдик квайбурукуй пуд кас къурла, абурун гъутъуна, са къункайни кичле тахъана, текдиз Теймур муаллим хъанай. Ада гъасътда Москвадиз телеграмма-яр ракъурнай. Къватлалдин векилар ахъайиз тун патал Къубадин са шумуд лезги хуруъун агъалияр къвачел къарагъарнай. Ада къвачел къарагъарай къуд агъзурдав агакъна лезгийрин тъварцелай гъукуматдивай а гъахъу кас аххъяюн талабнай. Далудихъ ихътин, икъван къуватар галаз акурла къунвай каса са шумуд йикъалай дустагъдай ахъайнай..."

Чехи женгчи, бажарагъуу шаир, публицист ва драматург Теймур Алиханован шииррай, "Диде-Ватан" поэмадай, "Къекъ-вей рекъер", "Намус", "Цийи хизан", "Дидин түнбүүгъ" хътин драмадин эсеррай адан экъу къамат, чехи руль генани хъсандин къатлуз жезва. Шаирдин къве поэма ва къве пьеса зуракъ яз ама. Адан "Диде-Ва-

тан" поэмадай чукар лезги чалал акъатзай газета чап хъана. Эхиримжи ийсара чна шаирдин са къадар шириар ва къейдер, газетрин чинриз акъудна, къелдайбурув ага-къарна.

Чи тарихда къельвилин гелер тур шаирдин къейдер адан женгчилав къалурзай къиметлу делилар я. Теймур муаллимдин 1963-йисан 4-апрелдиз Москвада къелемдиз къачур къейдера хъченай: "Мурадрив агакъун патал женг чуугуна къланзава. Женг чуугун тавуртла, Совет гъукуматди чун хътина халкъариз садраны автомония гудач. Чна эвленни-эвлен халък ахварай авудна къланзава. Чи халък, Гъасан Алкъадарири лагъайвал, ксанва. Гъар ахварай аватайла, гъукуматди кичлерар гузайвиялай, адаз затни къланзава. Адан чандай кичлакъудна къланзава. Кичлакъудна патал халкъдиз вичин тарихар чирун чарасуз я. Халкъдиз вич вуж ятла чир хъайтла, ам уяхни жеда. Гъукуматди, халък уях тахъурдай лугъуз, ззаф къацай сияст тухузва. Гъавилия женг чуугун читин я. Ингъе, басрухизни четинеипери килиг тавуна, халък уяхарна къланзава. Эхирдал къван женг чуугуртла, чи метлебарни къилиз акъатда..."

Са бязи метлебар, гъакъикъатдани, къилиз акъатна. Гъайиф хъи, чехи женгчидиз вич хътина къевъал ксари чуугур зегъметди гъикъ цукъ акъуднатла акунач. Яру империядин чулав къуватри Теймур Алиханов фад арадай акъудна. Адан 6 стхадай вада, вузар къутьяна, къельвилепди лезги руль хузвай. Гъабурни яргъалди яшамиш хъанач, гъар сад са жуъреда арадай акъатна. Гъа икъ муаллимдин къве хвани терг хъана. Чулав къуватри женгчи хизандин пун худна. Амма Теймур Алиханован идеяриин вилик пад къваз хъанач абурувай...

Теймур муаллим рагъметдиз фин кумазди, Къубада лезги газет чап авун акъаварзарнай. Хуруъун мектебдин урус секторни къевирнай. Гъатта касдин къвала авай гъильин хатъарни кваз тухувана. И гъахъузивилерин вилик пад къвадай са касни майдандиз акъатна...

Гъагъ-гъагъ фикирда за: халъдин ихтиярар хуун патал пара въть, Теймур Алиханов хътина чууд къандай...

Теймур Алиханов

Гапур

Кагърабад тум квай эй, хци гапур,
Къанни цүд ийсуз хвейи за хатур.
Къакъудна вун садраны завай,
Амма хуъз хъанач бахтлувал вавай!
Гапур жедалди игитдин юкъва,
Адахъ сидкъи дуст хъуй даим мукъва.

Яла бахтарихъ

Бахтар клан ятла, женг чуугу вуна,
Къевъалдиз ахлад, жуwan рехъ къуна.
Садбуру ульмур женг я лугъузва,
Амма мутмутьяъ яз къилиз тухузва.
Халисан женгчи герек я элдиз,
Акъуддай рекъер бахтарин мелдиз.
Бахтлувал хъсан я, къацуз хъайтла,
Къацуз жеч усал яз, ажуз хъайтла.
Яла бахтарихъ, къваче аваз звер,
Багъаз яхъ жуwan лезгивилн тиэр!

Таъсиби хъуда

Дуст авачир касдихъ садни авач,
Клантыа деевлемту хъуй, затни авач.
Дуствилихъ гелкъуъз вун,
деевлемтихъ въть,
Шадвиилихъ яла на, нифредтихъ въть.
Нифредти бедбахтвал гъида къишел,
Циф жеда чина, нағъв жеда вишел.
Накъвар клан жемир вилерал садан,
Гъидаз вун клан ятла, таъсиб чуугу
гъадан.

Таъсиби хъуда эл, хъуда ватан,
Ватан авачтла, куъз я, лагъ, инсан?

Хъх на жуван михъивал

Лекъ цаварин, жив дагъларин нехиши я,

Экуун ярар чаз Ракъинин алхии я.

Гатфарни гад, зулни къуъд хуп!

паргар я,

Абуруни тиблатдин рангар я.

Аваз хъурай а рангарин экъувал,

Инсан, даим хуъх на жуван михъивал!

Грюнвальддин женг

Гъазурайди - Земфира БАБАЕВА

Тарихдай малум тирвал, аллатай девирра садсада акси пачагълугърин, ульквейрин арада гзаф къадар дявеяр къиле фена. 1409-1411-ийсарин "Чехи дявени" яз ихъгинбурукай садя. 1410-ийисан 15-илюдиз Европа патал важибу метлеб авай Грюнвальддин женг къиле фена. И женгина Тевтондин ордендин винел Польшадин пачагълугъди ва пачагъ II Владислав Ягайодин гъилик квай чехи Литвадин княжестводи гъалибвал къазанмишна.

1409-ийисан майдиз Жемайтияд Тевтондин ордендиз аксивилин гъерекатар кыле фена. Литвади аксивилин тереф хвена. Идакай хабар хътина ордендин рыцарри Литвадал гъужумда лагъана къурхай гана. Дяве къиле тухун патал къве патайни гъазуровилер тахъуниз килигна, Римдин пачагъ Венцель арада аваз, абуру 1410-ийисан 21-илюндади Испагъвилин икърар кутлунна. И вахт вирида дяве тухун патал гъазуровилер акунис ишлемешна.

1409-ийисан 6-августдиз Тевтондин ордендин магистр Ульрих фон Юнгингенди Польшадин пачагълугъ вичи дяве башламишзайдай хабардарна. Польшадин пачагъ II Владислав Ягайоди ульквела "умуми ополченин" къушунар тешкилиз этчина ва ам Литвадин князь Витовтхъ газ женигинин гъерекатар кыле тухунин гъакъиндай меслти хъана.

Литвадин Польшадин къушунри къельвилер къалурай уруссин аскерри агалкъурнади кыле тухай женгери Литвадин къушунриз душман акъвазардай ва гъужумдай мумкинвал гана. Сад хъянвай къуватрин чалишишиллери Валенроддин къушунар дарбадагъна. Немсерин орден, Юнгингенни кваз, тергна.

Грюнвальддин женгина немсерин рыцаррин 16 агъзур атлуди, 50 агъзур къван пияда къушунри, киридихъ къунвай 3 агъзур аскерди иштирака. Абурун къушунрик 22 милледин векилар квай, амма къилин къуватар немсер тир.

Санлай женгера союзникрин 130 агъзур касди, абурувай 23 агъзур атлуди, 70 агъзур пияда къушунри аскерди, киридихъ къунвай 12 агъзур аскерди иштирака. Тарихдай малум тирвал, Литвадин армиядик квай виридалайни ихтибарлубор Смоленскдин полкар тир.

Женгери нетижада Тевтондин ордендин чехи пай рыцарар телефон хъана ва есирвиле гъатна. Цилд ыйисан дяведин вахтунда Польшадин пачагълугъди Тевтондин орден тамаммилледи кукъварна.

1960-ийисуз Грюнвальддин женг къиле фейи чекадал памятник эзигна.

Ларга вацал гъалибвал

Тарихда гъатнавайвал, XVIII асирдин къвед лагъай паюна Рагъэкъечдай патан ульквейрихъ газ женигинин гъужумдай стратегия ва тактика дегишарна. Ам душмандал садлагъана гъужумдай авунин ва пияда къушунри яракъ ишлемешнин терефдар тир. П.Румянцеваз офицеринин аскеррин арада еке гъурмет авай.

Душмандан жергъяр къалин тир. Татаррин 80 агъзур атлу Кишиневдин патарив къватл хъянвай.

Османрин султанди вичин къушунрихъ женгера агалкъунар тахъуниз килигна,

вездирдин чекадал Халил-Паша ва Крымдин хан Девлет-Гиреян чекадал Каплан-Гирей эзигнай.

Туркверин командование Дунай вацалай эзигдай чка ийиз алахъна, амма и кар къилиз акъатнач. Каплан-Гирея Прот вацалай эзигдиз чалишишвална, амма Штофельдин корпусди адан къушун ахъянач.

П.Румянцеван къуватар генералар тир Бауран ва Репнинан къве корпудикай, пуд дивизиядикай ибарат тир. Уруссин армиядик Францияди Турия Россиядял гъалдарун патал газа чалишишиллери авуна. Нетижада арадал атай женгери себебин Россияди турквери эзигай истемишнан къилиз акъуд тавун тир. Турквериди Польшада авай уруссин къушунар акудун истемишзавай.

Лагъана къанда, гъакъикъатда, туркверин къушунар дяведиз гъазур туширвилай, женгери 1769-ийисуз Австриядин къушунрин къадар 30-31 агъзур аскердикай ва армиядик жергъяр къуллугъ тийизий 5 агъзур касдикай ибарат тир, абуруз акси яз татаррин 70 агъзур ва туркверин 80 агъзур касди женгера иштиракавай.

Татарарин турквер Молдавиядик се раскир Абды-пашадин гъилик эзигнай. Татарарин къуватар генани артух хъана. Туркверинни татаррин армия Ларга вацал патав къватл хъана.

Женгера жуэртлувал, викъегъвилер къалурай уруссин армияди гъалибвал къазанмишна. Нетижада, уруссин арада женгера хирер ва телефон хъайбурсан санлай 91 кас хъана.

1774-ийисуз дяве Кучук-Кайнарджидин ислягъвилер икърар кутлуннали акъалттарна. Икърардин бинедаллаз Крымдин ханлухдид аслу туширвал къазанмишна ва гъакъикъатда Россиядик акатна. Гъа икъ Азов шеър

Къуъчхуър Саидан 250 йис Шаирдин вилик “буржар”

Мердали ЖАЛИЛОВ

Ци чехи шаир ва ашукъ вичин вахтунда ханаринни беглерин акси на халкъ бунтариз къарагъариз алакъай женгидин - “бунтчидин” 250 йис тамам жезва.

Юбилей, шак алачиз, чехидия. Амма гыкъ кылле тухудатла, гайиф, гъеле малум туш. Кхыннар, (гъелелиг са “Лезги газетда”) раҳунар хейлин мярекатрал кылле физва. Хейлин хъсан крат авунгерек тирди рикел гъизва. Харжияр нийдатла лугъузва.

Амма дэвир “базардинди” я. Пул гвачиз са затын къацау, са карни тулькуъриз тежерди вирида изива.

Зи ихтилат шаирдин вилик чи “буржарикай” (за тахминан икъл лугъузва) физва. Ихтилат вични цийиди туш. Риқел 2004-йисан гатуз (26-июндиз) Къургань райондин Къуъчхуъррин хүрвешаирдин юбилейдиз бахшна кылле феий межлис хквозва. А межлис тешкилиз, за гилани фагъумзавайвал, ирид исин кылле фенай. 230 йисан юбилей ирид исилдай - 2004-йисуз тухваний. И кар а межлисдад рахай вирибуру къейднай. Шаирдин виликчи къенин неслирин хиве еке “буржар” амайди, абур къилиз акъудун герек тирди парабуру лагъанай.

Гзаф крат ваъ, за а чавуз кхъей макъаладай (репортаждай) сад-къве келима инал рикел хиз кланзана. А мярекатдал сад-садан гъльгуъналлаз 20-дав агақна векилар раханай. А чаван райондин администрациядин кыл С.Г. Гамидовалай, хуърун администрациядин кыл Х.С. Исрафиловлай гатунна, къуъчхуърви яшлу дишгъли Серфинат Мамедовадилай хкеччина. Вирибурун фикир сад тир: дүньядиз Саид хътиң шаир гайи ватан садорани баят жеда...

А чавуз зани гъакъ фикирнай. Гыкъ хъи, а юкъуз тариҳда сифте яз Къуъчхуъррин къаник, Барзалий эвична хуъруз элячизавай вацал бетондикайни ракъукай эцигнавай, вичелай залан машинрийн физжедай чархунин муть ишлемиши вахканай. Ам эцигай “Альянс” ООО-дин коллективдиз и мярекатдиз хтай вирибуру чухсагъул лагъанай.

А чавуз хуъре 10-15 къвале хизанар яшамиш жезмай, гурмагърай гум ахкъатзамай, хуъре сифтегъан школа кардик кумай. Зи рикелай а школада аяприз тарсар гувай муаллим-тариҳчи Нажмудин Рамазанова (рельметрай вичиз, и мукъвара амни агъа дуньядиз күч хъхъана) авур таъсирлу рахунарни алатзавач. Къуъчхуъра са вахтара 400-далай виниз къвалер авай. Иней Ватандин Чехи дявездиз 300-далай виниз къеъзапар фена, 140 кас элкъвена хтаначир...

Амма а чавуз хуър чкъланвачир. Ана лап эхиримжи исаралди Къуъчхуър Саидан тъварунихъ галай колхоз кардик кумай. Вичини гъам дагъда, гъам аранда (Мегъарамдухуърун райондин) чилерикай менфят худзавай, майишат кылы тухузвой.

Шаирдин тъвар алай колхоз “перестройкадин” къуъруъки тармарна.

Яшлу муаллимида лагъай мад са келимади зак къалабулух кутазва. Ада лагъанай: “Къуъчхуъра Ашукъ Саидан къвалин къалубар ама, анаг тайиндиз чида. Амма сур алай чка жагъур хъувана, анал гумъбет эцигун чарасуз я...”

Мярекатдал и кар къилиз акъудун ва 240 йисан юбилей шаирдин памят-

никар Къульгъане Къуъчхуъра, Къургань, Бугъдатепеда ачуухуналди къейд авун хиве къунаи. Бугъдатепеда, хъсан-пис, чехи шаирдиз памятник ачуна.

Амма адад хайи муг??..

И макъала кхъиниз зун мажбурайди чи газетдин политикадин отделдин редактор, публицист ва писатель, Къуъчхуървийрин езне, чехи классикдин ирс къват! хъувунин ва майдандиз ахкъудунин къайтъурик квай Нариман Ибрағимова, Къуъчхуър Саидан умъурдикай ва яратишунрикай тъкуърна, 2012-йисуз “Мавел” чапхана-нада акъуднавай “Эй, инсанар!” тъвар алай ктабда ганвай “Халкъдин руъьдин къелейрикай сад” макъалада (ам гъилевай йисуз, са къадар дегишишлир кухтуна, чи газетдин 26, 27-нум-райрани чапнава) гъятнавай ихтияни келима я: “Къе шаирдин хуърел “харапла” лугъур тъвар акъалтнава...” (“Эй, инсанар!” ктабдин 21-чин).

Вучиз икъл хънатла, себебар гзаф я. За абур гысабзавач. Риқел тълал акъудзазаиди “Шаирдин хуърел” харапла” тъвар акъалтнава” келима я.

Куъне лугъуда: шаир гъинай? Харапла гъинай? И суалри зун шаирдин вичин ирсина къекъурна. Яраб ада гыкъ фикирзавайтла вичин хуърун гележедикай? Ада вичин хуърун уършуаш, хуърунвийрин гъал-агъвал, азадвал хуън патал чандилай гъил къачуна. Хандин вилик лукъвал-нач! Кичле хъанач!.. Вилер акъудай-лани ада вичиз “Акъвазва!” лагъана жаваб ганвай. XVIII асиридин феодалрин девирда Сурхай (Мурсал) хан хътин башибузук зулумкаррикай хуъз ала-кай хуър къе амач?..

Бес чи хиве буржияр амачирни ахтын шаир гайи хуър хуън паталди? И суал сифте нубатда къуъчхуървийрин чин вилик акъваззава, ахпани вири лезгийрин.

Чахъ хараплайриз элкъвенвай хуър садин къвед авач. Чебни дявларинни мусибатрин нетижада ваъ, са бязи чипин къуллугъяр, тъварар, шабагъяр патал акъалтлай чуру сиясатрин терефдарар хъайи тапан патриотрин гъерекатрин нетижада. Масакла лугъуз жеда.

За дагъдани, арандани, чипин мумкинвилер квадар тавуна, хуърер хуъз алахънавай вири лезгийриз сагърай лугъузва. Сифте нубатда, къурушвийриз!

Заз Мургъяр Къемер, Мургъяр Мардадали, Шихнесир ва Жамидин хътин шаирар гайи жуван хуър чукъуникайни къурху ава. Ана къулайвилер тунал, цийи рекъер тъкуъруннал желб хънвай жегъилар ава лагъайла, руъз цаварив агақъзава!

Заз Магъарам-эфенди, Алирза Саидов хътин зурба арифдарар гайи Къутунхъарин хуър квахъунихъай кичеэза.

Аллагъдиз шукур, Эминан тъвар дагъвияр цийиз эвичнавай хуърел хтанада! Заз Филеринни Гъепцегърин, Гъульванин ва маса хуърер Кетин дагъдян ценерини арадал хканайтла кланзавай. Ахтын ниятар авайдини заа чида. Це ман мумкинвал, къумекар!..

Ша чун Къуъчхуъррин къульгъане хуърел хкъвен. Шаир вич хайи макандал лугъуз тежер къван бенд тир. Вич за-лум ханди вирикай мальумайлани ада ватандин мензеряр акуникай ялварзава:

Акъваззава заз къакъан синер, Зунжуарар хъиз, циргъе-циргъе, Акъал хъана лекърен вилер, Кетин дагъ гур акъваззава заз.

Риқел алай шив цавай фидай, Дустарикай хабар гъидай,

Барзадик квай никлер гуъдай Эллери зур акъваззава заз...

(Тъвар къунвай ктабдин 71-чин)

Маса шишир къелин:

Варлу яз багъ, гъатна заз вуч? Саидан лай - гужарин гуж, Азаррин циргъ - къисметдин луж, Филисдин* яд ширин я заз.

(Тъвар къунвай ктабдин 76-чин)

*Филис - хуърун булах я.

Мад са шиширдад вил вегъин:

Хъфимири вун, туна ялгъуз зун хуъре, Ичли мийир зи къавун муг квай чере, Сузадик кваз зун нақъвар авай вире, Минет я ваз, акъваз чина, чубарук...

(Гъа ктабдин 81-чин)

Зун мад къекъвевзач. Инал гъан-вай мисалрайни шаирдиз вичин хуър, мулк хуън гъихътин зулуматдай акъвазнатай акъвазва. Хуър квахъуникай гъич фикирни ийизвачир.

Амма хъфимири лугъуз чубаруздай ийизвай минет заз гилан къуъчхуървийриз, хуърер таз яргъариз катзавай вири дагъвийриз ийизвай гъарай-агъузар хъиз я.

Къе Барзадик никлер ни гуъзва? Филис булахдин яд ни хъвазва?..

Къе шаирдин ватандал чан хуникий, азаз гумбетар эцигуникай, гъакъл хейлин маса (чипкай яргъял яисара рахаз, къилиз акъудиз викъегъял, садвал къалур тийизвай) крат къилиз акъудуникай чи са бязи тъакъимир, крат чеплай аслубуру, аслу тушируруни лугъузвай гафар ван хъайила, зи рикел къенин Ийкъарин камалту шаир Майрудин Бабахонован “Саидан суд” шишир (ъзъмни инал тъвар къунвай ктабда ава. 113-115-чинар) къвевзача. Ам къве паюнкай ибарат я. Вагъши хандилай къисас вахчуз клан жегъилрин дестеяр майдандиз экъчеэйла, са десте агъсакъалри абур бушарзава, рекъивай акъваззава.

- Чилерал - къун, цава - Аллагъ!

Чна кълан-пун фагъумна.

Чехи хуър я хандин Къурагъ,

Къачуз жедац гъужумна.

Балкъланралла къун акъхана,

Тахтайраллаз хиди.

Яд бес жедац чи булахра

Ку мейиттар чуъхуъдай...

Къисас вахчуникай, шаирдин тереф, адан рехъ хуънкай ерли фикирзава.

Са къадар вахтар алатаилья, и десте туг Саидакай хабар къаз къвэда.

Кичлез-рэгъуз зи хуърел чеэстэ

Адан патав агатна:

- Гъайиф, гъайиф, вун жез хессте,

А кицел вун гъикъ гъалтнай?

Чуугаз хъана мад язухар,

Хиве къаззай къумекар.

- Къежирмир къан къя яллухар,

Мецер мийир гъелекар.

Кланзавачир артху рахаз,

Вучда, къуне мажбурна.

Къев чухсагъул, къуне яргъзас

Къульхуъррин хуър машгуурна...

Шаир Саидан мецелай а вахтара лагъанвай келимайри къе хъиз ванзачвачи? Яраб, чидай жал шаирдиз вичин муг кас амачиз чкъидайди?

Им бес къильерив ван ийиз тазвай зенд тушни? Чи хиве шаирдин вилик тамамарна кланзавай “буржарикай” масакла гъикъял рахада:

Са умуд ава: шаирдин юбилей ци виликанбурулай гурлудаказ, гужлудаказ тухуда. Риқел аламукъядай гзаф къарик къил кутада...

Гъаким Къурбан

Гай тахъай гъарай

(Романдай са чук)

Чехи классик Къуъчхуър Саидан руъгъдин къамат, халкъдин писателар тир Къияс Межидовалай ва Хуъруъг Тагъиралай гуъгъульни (“Ашукъ Саид” драма) чи эдебиятда гзаф векилри художественный таъват-ралди арадал гъанва. Устадвилин дережа, кхъинрин жуъре-рилай ван жанрайрилай аслу яз, жуъреба-журе-ре ятланы, санлай а эсерри чехи ваттанпересдииз ва чехи женгидиз-бунтчидиз чи халкъдин рикле авай гъуърмет ва кланивал къалурзава.

Писатель Гъаким Къурбан акъвевай “Гай тахъай гъарай” роман и жигъетдай къетлен эсер, чи фикирдади, Къуъчхуър Саидакай теснифнавай эсерин арш хъиз я. Ана ашукъдин ва женгидин къамат вири терефхъай ва гъа девирдин акъалтлай четин, мурракаб гъалара къалурнава. Ктаб са сеферда къелуналди тух жедац, ам мад ва мад сеферра къелиз хуъ жедацвал девелетлу художественный Чалалди къенвена.

Инз килигна чаз а романдай чуккар чи къелзавай-буруз теклифиз къланзава.

* * *

...Гъажимет хандин патай шад хабар хтана: ада пака нисинрихъ вичин тавхиди Уржун Саид гъзлемишиза. Саидак теспачавал акатна, ада рикляй хандихъ галаз ийдай субъетърет.

Чи ватанэгълияр гъар сана

“Самурди” руль тухарзава

Эмираслан ШЕРИФАЛИЕВ

Алатай асирдин сифте кылера ин-кылабдихъ галаз алакъалу яз, эхиррайни Советрин улкве члана, квалахдай чаяр кыт хъуниди, са кап фу къазанишиун, хизанар хүн патал газа лезгияр гъурбатдиз акъатна. Газа чайра лезгийрин тамам сихилар арадал атанва. XIX асирда Турукядиз фейи, алатай асирдин эхирра СНГ-дин улквеира амукъай, гъакл Москвада, Санкт-Петербургда ва масанра бинеламиш хъайи чи халкъдин векилри чеб авай чайра лезгийрин къадим меденият, адетар, тарих, члап хвена. Абуру гъакл чеб садздавай, агудзавай централ, обществояр арадал гъанва. Четинвиле гъатай ватанэгълийриз күмекдин гъилыргы ийизва, хийр-шийирдин межлисра санал иштиракзава, милливал худай мянекатар тешкилзава. Ихътин краал гъалтайла активибуруйай сад Украинаадин Харьков шегъерда кардик квай лезги культурадин “Самур” общество я лугъуз жеда.

Харьковда яшамиш жезвай дагъустанийин рийин общество 1995-йисуз арадал атана. Лезгийриз пуд йисалай кылди члун тешкилт арадал гъун хъсан акуна. Адалай инихъ инье саки 20 йис алатана. 2008-йисуз герек вири чарап-цараар тукъурана “Самур” тъвар алаа майдандиз экъечай обществодин умъурдикай, крарикай чаз “Лезги газетдин” чиррай, “Дагъустан” РГБК-дин эфиррай, кылди квачуртла, И.Агъмедова кылде тухузай “Вахтар ва инсанар” тъвар алаа передачадай, СМИ-рин маса чешмейрай гагъ-тагъ хабарар жезва.

“Самур” обществодинч 14 касдикай избарат совет ава, адан председатель - Агъверди Адилов, обществодин краар идара ийизвайди, “Самур” руль ламишавайди Феликс НАГЬИЕВ я.

Обществоди чи халкъдин тарихдиз, медениятдиз, эдебиятдиз, спортдиз къетлен фикир гузва.

Гъкл яшамиш жезва ана лезгияр Украинаада дэве хъайдалай куулухъ? Квел машгъуль я “Самур” ва обществоди саднавай чи ватандашар? И ва маса суалар за ийкъара чи редакциядиз мутыман хъайи “Самур” обществодин краар идара ийдай директор Феликс Нагъиеван вилик эцгна.

Феликс Сабруллаевич Нагъиев Азербайжан Республикаадин Къусар райондин Кирига дидедиз хъана. Хурье мектеб акъалтларай жэгъильди Харьковдин транспортдин инженерин институтда пеше къачуна. Квал-югъ кутур ам гъана амукуна.

■ Девирар дегиш хъанва. Къе “Самурди” гъакл квалахзава? - хабар куна за

- Чун общество арадал гъайи сифте икълай икълар хъайиди тир: политика, коммерция, динар “Самурдин” квалахрик къаришиши жеда. И меслтидилай чун къен элячнавач. Гъанлиз килигна, къени чна гъа виликрай хъиз квалахзава. Эхиримжи вахтара кылде физвай вакъийриз талукъ язи виридан фикирар сад туш. Анжак ина яшамиш жез-

вай ватанэгълияр сад-садав агудзавай, абуру битавзавай серенжемар, виликдай хъиз, чна гилани давамарзава. Им акл лагъай члап я хъи, “Самурдин” квалах, гъерекат зайдиф хъанва. Чи халкъдиз, ватанэгълийриз талукъ меслайрал, яни “Самурдин” краал гъалтала чун гъамиша санал ала, гъурметлу я ва чи сад тир квалахдик къуын кутазва. Икл, чна гъар жууре суварар къейдзава, конкурсы тешкилзава, хийр-шийирра иштиракзава.

■ Ватандивай ярга келна, гъана кваль югъ кутуна, газа йисара пата-къерехда квалахзавайбур, яшамиш жезвайбур агудун, милливал хүн регъят кар туш...

- Милливал гъар садан ивидик, рульда хъана кланда. Гъурбатда авайла, рикле авай а гъиссер мадни артух, гужул жеда. Инсандиндиз бахтлувал патал вуч герек я? Хусус кваль-югъ, квалах, руфун тух хъун. И края хъайдалай куулухъ бес рульдин тухвални хъана кланзава эхир. Эхъ, къе Интернет хъанва, технологияр вилик фенва, абурун күмекдадли ватандиз мукъва жедай мумкинвал ава. Са къадар вахт вилик акл тушир эхир. Чкадал чун сад хъун герек тир, садавай-садаз нивай вучтун күмек алакъдатла ийидайвал. Чна сифте фикирдиз гъайивал, “Самурди” къени квалахзава. Харьковда бинеламиш хъанвай лезгийриз “Самур” галачиз яшамиш хъун рульдин тухвал тахъун я.

■ “Самурдин” бинеда вуч ава?

- Гъар са тешкилтдин бинеда устав ва къанун-къайда къалурнавай маса чарап-цараар, шаъадатнамаяр ва, къилинди, тайин са фикир ава. Чи фикир чун халис лезгияр, чи бубайрин невеяр я лугъуз жедайвал хъун я. Мульку патахъай, Дагъустанда яшамиш жезвай лезгияр, са душуш хъайила, жуванбурун, чирхирин патав фида, күмекар гуда. Ина чунни гъакл я. Харьковда яшамиш жезвай вири лезгийрин квалахери физ, чна си ягъ, картотека тукъурана. Ахпа гъар жууре мярекатрал чаз чун мукъувай аквазва, таниш жезва, дуствал, стхавал хъузва. Пака садасдан күмек герек хъайила, куулухъ дагъалай хъиз я, ви гъардиз гъай лугъузва.

■ Жегъилар милли руль кваз тербияламишун патал мад гъихътин мярекатар тешкилзава?

- Чи обществодин къяомвилик кваз къульдердайбурун “Кавказ денц- Лезгинка” школа кардик ква. Ина Мурад Мамедова жегъилар дүньядин, Кавказдин ва кылди лезгийрин къультер ийиз вердишарзава. Абуру тъар жууре мярекатрани, тъа жигъетдай яз конкурсан иштиракзава. Гъа са вахтунда чна Харьковда лезги табрин библиотекадин квалахни вилик тухуза. Обществодин векилар Россиядиз, Дагъустандиз мус атыйтани, цийиз акъатна-

Ацуқынава эрчи патахъай чапла патахъ: Б.Беделов, А.Адилов.

Квачин кылел алайбур: Ф.Нагъиев, Ж.Жамирзоев, Ю.Мамедов, Г.Гъамзатов.

■ Шегъерда яшамиш жезвай вири хизарин сиягъар тукъуранавани?

- Гъелбетда. Им чун эгечай сифте квалахрикай сад я. Къе чи ктабра Харьковда яшамиш жезвай 150 къван хизанар ава. Абурукай иниз-анис күч жезвайбур, масанрай иниз къевзайбурни авачиз туш.

■ Халкъдин меденият хъунин, виликди тухунин общество тешкилтун регъят кар туш. Анин кылде акъвазнавай ксар гъар са карда чешне хъун герек я...

- Эхъ, гъакл я. Гъа са вахтунда, обществодихъ квачинавай пулдин такъатар ава. Абуру гъязывал тухун, виридан вилик гъажъысаб авун герек я. И края фикирда къуна, “Самур” арадал гъидалди вилик за сифте жуван кваль, багъ-бустан къайдадик кутуна, веледар гъар сад вичин умъурдин шегъредал акъудна, динжарна, анжак ахпа общественный квалахрик эччина. Тахъайта, за ийизвай хъсанвилек писвал хкатун мумкин тир. Къе зун виридан вилик михыни я, алакъдай күмекарни ийизва.

■ “Самурдин” края кылде тухун патал герек таъватар гъакл квачизава?

- Обществоди тайин са кар гъиле къурла, чи ватанперес рухвайри ам кылиз акъудиз күмекзава. Чаз даттана күмекар гузайбурун арадай миграгъви, стройцентр “Витязь” ЗАО-дин гендиректор Агъверди Адилован, каспийски, “Реал-Пакс” НПК ООО-дин гендиректор Бедел Беделован, вич Миграгъ-Къазмайрилай тир эцигунрин “Устар” карханадин гендиректор Гъамзат Гъамзатован, курагъви, “Автоматремстрой” ООО-дин гендиректор Айнудин Мамедован, грави, “Трансавис” ООО-дин гендиректор Жамироеван ва масабурун тъвар къас жеда. Чна тешкилай зурба мярекатрин жергеда 2009-йисуз дидед члалаз талукъ яз кылье тухвай международный конкурс 2012-йисуз Украинадин жураба-жууре региона, гъаклни маса улквеира яшамиш жезвай лезгийриз теклифна, вини дережекада аваз къейдай Яран сувар ава. Яран сувар чна гъар йисуз къейдзава. Къве йис идалай вилик “Лезги газетдихъ” галаз санал школада келзайвай аялрин арада шикилар чуగунай международный “Зи Ватан” конкурс кылде тухванай. Чи халкъдин тарихдиз, медениятдиз, члалазни эдебиятдиз талукъ konkursar чна Харьковда яшамиш жезвай лезги балайрин арада даттана тешкилзава. Алай вахтунда международный “Лезги хуръ” конкурс кылде тухузайдакай ма-лumat ганва. Им амачир дагълух хуриерий документальный фильмайрин конкурс я. Призрин фонд 200 агъзур манатдиз барабар я.

■ Жегъилар милли руль кваз тербияламишун патал мад гъихътин мярекатар тешкилзава?

- Чи обществодин къяомвилик кваз къульдердайбурун “Кавказ денц- Лезгинка” школа кардик ква. Ина Мурад Мамедова жегъилар дүньядин, Кавказдин ва кылди лезгийрин къультер ийиз вердишарзава. Абуру тъар жууре мярекатрани, тъа жигъетдай яз конкурсан иштиракзава. Гъа са вахтунда чна Харьковда лезги табрин библиотекадин квалахни вилик тухуза. Обществодин векилар Россиядиз, Дагъустандиз мус атыйтани, цийиз акъатна-

Нетижаяр писбур хъанвач

ЕГЭ-2017

Дагъви ШЕРИФ

Дагъустан Республикаадин образованидин илимдин министерство да 2017-йисан ЕГЭ-дин нетижаяр къуна күтгяньава. Икл, министерстводин векилри къейдзавайвал, 100 ва 80-далай виниз баллар къа-чунвайбурун къадар артух хъанва.

Дагъустанда сифте яз информатикадай виш балл къачунвайбур душуш хъанва. Республикаадин бажаргъгу аялрин многопрофильный лицей-интернат къизилдин медалдади акъалтларнавай. Йаражимурат Селимова неинки информатикадай сифте яз виш балл къачуна, ам гъаклни профильный математикадай виниз тир балларин иеси хъанва. Ам математикадай Виророссиядин школьникрик олимпиададин Сочи шегъерда кылде фейи региондин этапда пуд сеферда гъалиби, математикадай международный олимпиададин гъалиби я.

Ци ЕГЭ-дай 100 балл къачур 14 ученикни Дагъустан Республикаадин Кыл Рамазан Абдулатипова къабулна ва хъсан нетижаяр аваз экзаменар вахкун мубаракна.

РД-дин образованидин ва илимдин министр Шаъ Шаърова къейдзавайвал, профильный математика квачиз амай вири предметрай юкъван балл хаж хъанва. Гъаклни, 80-далай газа баллар къачунвайбурун къадар артух хъанвайвал, къадардилай тимил баллар къачунвайбурни са бязи тарсарай 2-3 сеферда тимил я.

- Иллаки къейд ийиз кланзава хъи, географиядайни информатикадай ЕГЭ-дин нетижаяр виликан йисарнбурулай хъсанбур хъанва. Профильный математикадай нетижаяр тарифиз жедайбур туш. 2016-йисан нетижайрив гекъигиз хъайитла, ци и тарсунай юкъван балл 2 процентдин агъзур аватнава ва экзамен вахкүз тахъайбур 10 процентдин газа я. Гъа са вахтунда, 80-далай виниз баллар къачурбурса газа я ва сада 100 балл аваз и предметдай экзамен вахкана, - алава хъувуна Шаъ Шаърова.

Театрриз фикир гузва

“Сад тир Россия” партиядин “Гъвечи шегъеррин театрар” проектдин сергъятра аваз Дагъустандин къуд театрди цийий тамашаир къалурдайдакай Республикаадин ДРО-дин пресс-къуллугъди хабар гузва.

Абуруз материалринни техникаадин база, кылди къачуртла, театрар патал тадаракар, парталар, декорацияр маса къачун патал пулдин та-къатар чара ийиди. Идалайни алава яз, агъалийриз тамашаир къалурун ва яратмишунрин коллективрик хабар гун патал махсус сайтын YouTube-да канал кардик кутунва.

Проектдин региондин координатор, партиядин советдин регионда авай член, Махачкъала шегъердин депутат Заурбет Бабатован газа я. Гъечи шегъеррин театрар” проектидик чи Республикаадин Даргийрин ва Лезгийрин муздрамтеатрар, Азербайжанрин ва Табасаранрин драмтеатрар ква.

Билбил авачир багъни тахъуй, жив алачир - дагъни

Ш.ШИХМУРАДОВ

Чиумуми ківал - планета. Чилин шар. Иллаки эхинчи жылдарда, я еке хъанач, я гъвчели, жувавай жуван кылелай хадариз жедач лугъудайвал, Чиливай вуч гуз жедатла, гъдалай артух адабай чавай, вуч аврутлан, къачуз алақада. Чилизни вичин сергятар, мумкинвилерин къадар ава эхир.

Тарихдин ктабра хъенвайвал, Чилел инсанар тахминан 500 агъзур йис идалай вилик пайдар хъана. А чавуз чи планетадин яшар 4,5 миллиард тир лугъуда. Гъурч авуналын тамун, чурун яр-емиш ківатлунал машшук сифте инсанар планетадин жураба-жүре чайкырз гъарниш чыкытайва чииз өм патал еке гъайванар, къушарни къаз, реккыз хъана. Явш-явш инсан хурун майышатдал машшук жез этечина (11-8 агъзур йис идалай вилик Рагъэкъечидай патан Азияда, Средиземноморьеда, Мексикада, Перуда ва маса чайкырани). А чавуз Чилел яшамиш жевзайбурун къадар вири вад миллиондилай гзаф тушил лугъуда. Инсан-

"Шеңдерин винел гъава михызын худай", "Заводрин гурмагъдай гум акъадар тийидай" ва маса виридуныядын ийкъарни малумарытла, мадни хъсан тушни?! Сайнайдын гзаф карханаяр авай хейлин шеңдерин альалийривай нефес къачуз жезмач хы!..

Гила къвен чун чи Дагъустандал. Дагъларин улкве. Ам Кеферпатаң Кавказдин республикайрик виридалайни екеди я ("Даниядилайни. Бельгияни Израиль санал эцигайтла, гъабурулайни еке я", - лугъузва бязи чешмейра). Россиядян виридалайни кыбделепата авай, гзаф миллеттин векилар дүстүрлөндөлди, сад ва тупламиш яз яшамиш жевзай, вириди физвай, халкъарин, бубайрин хъсан адетар хузвай ва артмашавай, къадим тарих, гүзел төбиат авай надир республика. Адас "төбиатдин музей" гъавайда лугъузвач. Дуғырданни, ина къекъвейтла, адап мулкарис вил вегъйтла, улкведен, региондин географический вири зонайра сиягыт авур хъиз жеда - са артух гөгөншди тушил мулкуна ваз климатдин жураба-жүре гзаф зулар, гъуль, вацлар, гъульук какаҳзаявай чайкырн экосистемаир, къумадин дагъ Сарыкъум, тамарин зонаяр, Самурдин тамун субтропикар, дүзен чүллэр, никлер, багълар, узумумлухар, дагъларин ценер, күкүшар живеди күн-

вацун ва Самурдин тамун, гъава, ятар - михызын, биожураба-жүрвал, дагълар хънин ва вириди тухунин, экообразование гун, гъавурдик кутун, төбиат хънин реңкъя общественный гъерекат гөгөншарун ва иккі мад. Ибурукай виридакай кылди-кылди рахадай мумкинвал авач, я за жуван вирик ихтигин везифа эцигни ийизвач, амма чак-чакда чир хъана къланда хы, экология чүр хънуни, төбиатдик вагышиледи хукукъуни, адас хасарратвал авунин инсанарин сағыламвилиз таъсирзева, начагъбурун (иллаки аялар) къадар къвердавай гзаф хъунал, яшайшни пис хъунал гъизва. Чна незвай шейэр, хъвазвай яд, нефес чугузвай гъава михыни?!

Цининди төбиат хънинди хънунигъалаз сад хъиз, Каспийдин йисни яз малумарун дүшүшдин кар туш. Къадим заманайра адап Хальынское, Гирканское тіварар хъана. Тарихчи Раисул Мегъамедова ва масабуру гилян тівар и гъульун къерехра яшамиш жевзай къадим лезги халкъди гайди тестикъарна. Гъульун майданды 3,6 миллион кв.км. къазва. Адан цин дережа датлаңа дегиш жевзая - гагъ агъз аватзала, гагъ хажж жевзая. И кар регионда гъавадин шартарих ви Чилин шардин къенпатаң юзунин гъерекатрихъ галаз алакъалу хъун мумкин яз гъисабзала. Ина къиметлу балуғын гзаф жураба-жүре гзаф күшар жеда.

Ина цин дережа хажж хъуни зиянари гузва. Бязи чайкыра къерехрекъарханын гъульун къерехра, заливра жураба-жүре гзаф күшар жеда.

Каспий гъульун чиркинарунин вирик пад күнин месэлени хидакас вирик акъвазнаваз хейлин йисар я. Гена шад жедай кар ам я хы, гъуль, къерехар чиркин хъуни кай хъун патал Избербаш шеңдердә ци чиркин ятар михьдай имаратар (сооружения) ишлемишиз вахкудайвал я. Абурухъ суткада 17 агъзур кубометр ятар ахъдай гүлжувал жеда. Гөбелеги квалахарин 95% акъалтларнава. Ихтиин сеңенжемар Каспийдин къерехра авай гъам чи, гъамни маса улквейрин шеңгерини къилиз акъудайтла, лап хъсан кар жеда.

Балуғын къадар, жураба-жүре къердавай тымил жевзая, вагышивиледи тергизава. Гыльван къетли серенжемар къабулзала лугъузватлани, браконьерин вирик пад къаз жевзач, абуру гузай зиян лап екеди яз амукъаза.

Каспий гъульун экологиядиян месэләр дүздаказ гъялун патал адап къерехра авай вири государствойрин къуватар сад авун, абуру санал квалахун гзаф валибу я.

Къуй Каспийдай къизил балуғъ, багълара билбиль, Шалбуздинни Базардузудын такабурлу күкүшрал живедин бармакар садранни кими тахъурай! И кар чалай, инсанрилай, аслу я.

(КъятI ама)

Иккени жеда къван... Аяндарар

И ихтилат заз Къарауда хентай райондин Гели хуярый тир зи таниш фермер Латипов Пейзуллағы атурди я. (Адан вичин мецелай сүйгебетзава).

Са сеферда зун жуван нубатдай хурун агъалийрин лапагрив чуруз фенвай. Июндин алахай юғ тир. Цавал цифедин күсни алачир. Хиперин сұрьудик вад цегни са күн квай. Гъайванри этегрин ценерин секиндиз векъ незвай. Юғ нисинилай вегъенвай. Са арадилай заз акуна хы, сұрьудин квеккіле авай күннаны цегери садлагъана хуру галайвал чукурзала - хиперини абурун гүлгүйнис. Сифте заз абур,ничирди вегъена, кхунай хъиз хъана. Ваъ,ничир авачир. Катавай гъайванар элкъурыз, абурун вирик пад къаз зун гъильван алахънатлани, хъанач хъи завай, хъанач. Эхирни жувани абурун гүлгүйнис чукурна. Цавуз килигайла, хурун кылихъ галай акъван къакынди тушир дагъдин күкүшдал цифедин са квасат атанвай. Са тымил вахти арадай фенач - лапагар ва зун хурувай артух яргъал тушиз авай күрув ва кумадив агақын кумазди, бубад хва, цаву ахтитин пәкъракъар - чакъракъар авуна хы, на лугъуди, ракъар къазунзва... Цайлапанар, зегъле ракъурдай хътиг къукърумар. Садлагъана ахътиг хар акадна хы, чилер гъасытда лашу хъана. Харар вичен какајар къванбур тир. Нагагъ вахтунда күрув, къазмадив агақынчирилай, гъам зун, гъамни гъайванар хару гатадай, хасартивлер жедай.

Гена са арадилай, гъа башламишай хъиз, къвал-түрфанды садлагъана акъвазни авуна. И кардикай са клаамалай маса клаамал къван ягъай аби рангарин хважамжамдини хабар гана.

Заз амукъайды чехи аяндар күннан мекерилайни камаллу чурудилай кап алтадун хъана...

РикI - къве патал

Нижний Новгороддин областдин Криши ва Покровское хуярерин арада пуд километр рехъ ава. Гъар юкъуз аны са гъвчели киц - Жучка - катиз-катиз физ аквада. Ада гъалтзавай я кацер, я кицер, къушар саймишни ийизвач - хияллу яз, кульпукуль тапасралди чукурзала-чукурзала. Гъа иккі - са шумуд ийисуз.

Себеб? Адан иесияр-гъульни паб чара хъана. Итим гъа Кришида амукъына, паб, яшамиш жез, мұыкъу хурурз хъфена, гъар садаҳы чин хизанар хъхъана. Амма кициз ихтиин месэләрдай чидач эхир. Адан риккі къве патал пай хъана. Яргъал йисары къве иесидилкъ галазни вердиш гъайванди санай-саниз чамарарзана: са ийф итимдин гъялтда акъудава, са ийфни-папан. Еке пашманвал ава кицин вилера: я инсанар, квехъ вуч хъана? Күн иккі вучиз ава? Вичин вирик иесияр и пуд километриди вучиз чары ийизвайди ятла, Жучка гъавурда акъвазвач. Вичивай лагъайтла, садазни вафасузвал ийиз жевзач!..

2-круг!

"Киблепатан Китайдай тир 92 йиса авай къари Цзян элкъвена аявлыпин йисары гъат хъувуналда. Чехи яшаризни килиг тавуна, адабай вичивай вичихъ гелкъвезд, квалин квалахар ийиз алакъазава. Адан хурун зигъин, риккі аламукунин бажарагъ лап хъсанзана. Аламатдин кар ам я хы, са шумуд цүлд иккі вирик сив ичли хъана, түлүн куручалди незвай адас цийи сарар-сухвар экъечи хъувунна. Тажкувалзая хурунвийриз дамаҳдиви вичин седефрин сарар - девлет къалуриз, жегъил хъхъанай къарири тақабурлувиледи лугъузва: "За умъурдин къевдай лагъай круг башламиш хъувунна!"..

Эхъ, төбиатдикъ аламатар пары ава.

(И агъвалтрикай фад акътайдай са "Труд" газетда хъенвай)

Ш.Ш.

Амал чизва...

Шагъ ИСМАИЛ

Алатай йисан хъультуун сифте къилер тир. Зун хтулни галаз Каспий гъульун къерез сейрдиз фенвай. Гъуль секинзайвай. Гатуз сялары чузынагардай чидав (аялтин пляжды) агақайла, заз чайкайри гъульяя са вуч ятлани къерехдиз - къерел акъудавайдай акуна. Ам лепеди къерехдин яд къери чидав гадарнавай балуғъ тир къван. Сифте къушариз ам гъа гъулье нез кълан хъана. Амма и кар абуруз къулагайзуз яз акуна ва балуғъ къураматдал акъудна. Са къве декъи-къани алатнан, ша лагъайбур хъиз, инал, ван ацалтна, пехъерни атана акътана. Чин гъалалдин мал чарабуру нез акурла, чайкайри балуғъ пехъерин нефсиникай - күфарикай хузы чалишишвална. Заз акуна хы, абуру ам, сиви чукъни тавуна, гъульпүз галчур хъувунна, гъана чин нисинин түлүн давамар хъувунна. Зун абурун и амалди гзаф тажкуларна. Пехъериз амукъайды къерехдилай балуғъ незвай чайкайриз килигун хъана.

Гъайванрин, къушарин къилери-мефттери квалахзавач лугъумир ахпа!..

Хъуртаратал

Зун квалахал физвай ва хвевзай рекъын патав поселокдин аялайри зирзибиль гадарзайвай ящикар гва. Анал кацер, кицер, калери, гъак жураба-жүре къушари, иллаки пехъери чин юғ няни ийизва.

Иикъарикай са юкъуз зун хвевдайла, акуна хы, анлай, күфа пластицин стакан авай (зав фотоаппарат гвайтла, лап вижевай шикил жедай) пехъ къарагына, патав гвай симин тарцел ацуқына. Ахпа къармахрив стакан къуна, ада аны, тади кваз күф ягъиз, са вуч ятлани түлүн, затни амасирила, стакан гадарна, сагърай лугъузвойда хъиз, "къв-я-я" авуна, гъайрана, лув гана, патав гвай тутун тарце ацуқына. Хъуртаратал гъайванризни къушариз недай рузи ацанва...

рин къадар къвердавай гзаф хъурдавай, гъелбетда, тамар никлериз, квалин гъайванар хъдай чурализ элкъуриз, тамар, гъак чан алай алемдин гзаф жураба-жүре (гъайванар, къушар), чилин винел къат терг ийиз башламишна. Иккі, инсанди тамариз, вич элкъурина къунвай төбиатдиз ахътиг зиян гана хы, гзаф биохъреяр терг хъана. И кар гилани йигиндаказ давам жевзая.

Чилел зурба къуват, агъа инсан я. Экология барбатунай еке жавабдарвални гъадан хиве ава. Тажкуларзайвайди а кар я хы, са къадар крап, серенжемар гъиле къунватлани, экология, биохъреяба-жүре, санлай чи планета хурун патал дүньядин улквейри, халкъары чин къуваттар, гъерекаттар, мумкинвилер тамамвиледи гилалдини гъеле саднавач. Месела, бязи улквейра, чайкайра піларус чүлгүнхъ, пиянискивалихъ, наркоманиядихъ, терроризмидихъ (ва иккі мад) газаз женг чугувадай ийкъар тайнарнава, малумарнава. Хъсан кар я, гъелбетда. Гъа идахъ галаз сад хъиз

Ихътин жегъилар къит я...

Муса АГЬМЕДОВ

Гъеле Хасавюрт райондин Къурушин хуруън Я.Аскандарован тъварунихъ галай 2-нумрадин школада келздавай йисара ада мукъвал-мукъвал гъам райондин, гъамни республикадин дөрежада аваз къиле тухузтай олимпиадайра къенкъечи чкяр къазтай. Ажай-иб къатунар, чирвилер, зигъин авай и аялдин алакъунрални алакъунрал ада тарсар гузтай муаллимри, адан чирхчири гъамиша гъейранвалзаяв.

Нажибулла квелди тафаватлу тир лагъайтла, ада жуъреба-жууре предметрай вичин чирвилер артухариз алакъязавай, къеви къаст аваз келздавай жегъилди чулагазвай зегъметди бегъерарни гузвой.

Хирургиядин устадвилин кружок кардик акатнава. Гъакни Нажибуллади гъар йисуз вузда студентрин арада хирургиядай теориядин олимпиадайра тешкилзаяв.

Терапиядин хирургиядин хилерай хейлин конференцийрин иштиракчи тир Н.Вердиханов келүнин 2015-2016-йисуз къиле тухтай илимдин фестивалдин оргкомитетдин член тир, гъакни адалай келүнин 2015-2016 ва 2016-2017-йисара студентринни жегъил алимирин международный Пироговский конференциядин оргкомитетдин членни хана.

Университетда вири вадар аваз келздавай бажарагъуль лезги хци мукъвал-мукъвал гъам вуздин, гъамни адалай къецепата къиле тухузтай "чирвилерин акъажунрин" хейлин серенжема иштиракзаяв вишикъечи чкярни къазва. Икъл, кел-

- За хирургиядин техникадай чирвилер къачузва ва Склифосовскийдин тъварунихъ галай Тади къумекдин институтда дежурствояр къиле тухналди, хирургиядин реекъяж жувахъ авай алакъунар артухарзаяв. Алай вахтунда за гъа и институтда къвалахъ акъвазун патал документар вуганва. 5-курсунин гатун сессия за вири вадралди вахканва. Къведай 6-курс зун паталди лап къетленди жеда, чирвилер къачунихъ галаз санал за официальнидак къвалахъ ийиди, - лугъузва и макъаладин къилин игитди.

Са шакни алачиз, Нажибулла хъти акъуллу, савадлу рухвайр неинки абурун багърийрин, гъакни вири хуруънвийрин, ватанэгълийрин къилин винизвал я. Нажибулладин эсилдикай рахайтла, адан буба Исмаил Шагъназарович хуль-

Икъл, ада пуд йисуз галаз-галаз инглис чалай къиле фейи республикадин олимпиадада 3-чкяр, математикадай 11-классра келздавай аялрин арада къиле фейи республикадин олимпиадада 3-чка, гъакни района биологиядай къиле фейи олимпиадайра пуд йисуз (9-11-классра) галаз-галаз 1-чкяр къунай. Вири предметрай вадар аваз келай Нажибуллади мектеб къизилдин медалдалди акъалтарна.

Вичин рикъл алай пеше ада гъеле мектебдин партадихъ галамаз хъяновай: инсанрин сагъламвилин къаравулда акъвазун. Ихътин къаст авай жегъил хуруън мектеб акъалтарай 2012-йисуз къисметди улькведин меркездиз акъудна. Адалай Н.И.Пирогован тъварунихъ галай Россиядин милли ахтармишунрин медицинадин университетдин студент хъана.

Вузда келлиз эгчэл сифте варцалий гатъунна Н.Вердиханован тафаватлувал санал келздавай юлдаши, адал тарс гузтай преподавателрини къатлз башламишна. Дуланажатъдин жигъетдай тъалтзай вири четинвилериз, келүнрин хиле расалмиш жезтай хейлин муракабилериз дурум гана, сифтегъан курс агалкунралди къутягъя Нажибулладиз 2-курсунилай гатъунна гъукуматдин виниз тир стипендиядай тайнарна (къейд авун лазим я, и стипендия ада гилани къачузва).

Н.Вердиханован тъвар вичи келздавай вузда йисалай-суз сейли жезва. Чирвилерин рекъе къазанмишавай агалкунралъ галаз санал бажарагъуль жегъилди виши келздавай вуздин общественный умуъурдани активдаказ иштиракзаяв, ада ада вич алакъунар авай тешкилатчи хъизни раижавунва. Лезги хчин алакъунар себеб яз ада келздавай вузда

лунин 2015-2016-йисуз ада терапиядай вуздин къенепатан "Жаван Клиницист" олимпиадада 3-чка къазанмишай ва терапиядай са шумуд вуздин арада къиле фейи "Жаван Клиницист" олимпиададани ам финалдиз акъятнай. Гъа и йисуз ам Москвада "Сухожильный шов" ва "Сосудистый шов" конкурса хирургиядай М.И.Перельманан тъварунихъ галай Вириороссиядин тежкибадин олимпиададин иштиракчи хъана. Эхиримжи къве йисуз галаз-галаз ада хирургиядай теоретический олимпиадайра 1-чкяр къуна.

Нажибала Вердиханов неинки виши чирвилер къачузавай вузда, гъакни улькведен меркезда келздавай дагъустанвийрин арадани агалкунралди келздавай студентрикайсад я. Алай йисан апредлдин вацра РД-дин Кыл Рамазан Абдулатипов Москвадин вузра вири вадралди келздавай дагъустанви студентрихъ галаз гуруъшиш хъанай. Абурун арада чи дамахъл хва, и макъаладин ишитни (шикълда) авай. А чавуз РАбдулатипова Нажибулладив чагурнавай рамкада аваз РД-дин Кылин стипендиядин гъакъиндай документ ("Распоряжение") вахканай. А мярекатдал малум хъайвал, алай вахтунда Москва ва Подмосковье-дин шегъерин къилин вузрани илимдинни ахтармишунрай института, санлай къачурла, саки 4500-дев агалъяна дагъустанви студентри чирвилер къачузава ви абурукай 147-кас вири вадар аваз келздавайбур я. Абурукай сад Нажибулла хъун чи къилин винизвал тушни бес?!

Макъала гъазурдайла чаз малум хъайвал, Гъукуматдин виниз тир стипендиядин сагъиб, РД-дин Кылин стипендиядин иеси Нажибулла Вердиханов, ада келүнрин рекъе къазанмишавай агалкунралди фикирда къуна, келүнин 2017-2018-йисуз Цийи Къурушадал кардик квай разъметту Мугъамад-гъажси Хидирован тъварунихъ галай фондунаини маҳсус стипендия (2000 манатдин къадарда аваз) тайнарунин къарап къабулнава.

Чахуткади къил хкажава

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

7-иодзис Ахцегърин РДК-дин залда РД-дин здравоохраненидин министрводин штабди, чқадал фена, заседание къилетухвани. Ам чахуткадин азар дуъздал акъудунин ва адан вилик пад къунин месэләдиз талукъарнавайди тир.

Адан къвалахда РД-дин здравоохраненидин министерство-дин, республикадин чахуткадиз акси диспансердин пешекарри, Ахцегъ, Докъузпара ва Рутул районрин больницаирин къилин дүхтүрри, школайрин директорри, СП-рин кылери, общественый тешкилатин векилри иштирака.

Мярекат Ахцегъ муниципалитетдин къилин заместитель, РД-дин лайхху дүхтүр, медицинадин илимрин кандидат Мегъамед-Рауф Гъаниева ачухна ва ада микрофондихъ РД-дин чахуткадиз акси диспансердин къилин дүхтүр, медицинадин илимрин кандидат, РД-дин лайхху дүхтүр Абдуразак Адзиеваз теклифина.

- Чахутка лап къульне ва газаф хаталу азар я. Ам дуънъяды инсанийдихъ галаз санал арадал атана, - башламишна ада вичин сүльбет. - Садакай масадак акатдай ваба, тиф, къиздирма, дифтерия хъти хаталу азарин вилек пад къунватлани, чахуткадихъ галаз сакланы женг чулагаз жезвач. Нетижада гъар йисуз дуънъяды 10 миллиондигъ агакъяна инсанар азарлу жезва ва абурукай 2 миллион рекъизва. Роспотребнадзордин делилралди, эхиримжи вахтара Россияда, гъа жергедай яз Дағыстандин, чахуткади къил хкажава. Месела, Ахцегъ районда учетда авай 23 кас азарлуйрикай - 9, Докъузпара - 20 ва Рутул - 10 кас азарлур яхаталу гъалда ава. Гъелбетда ихътин гъалари чак къалабулух кутазва. Газаф-газа и азар яшайишдин пис шартлара яшамиш жезвай, дуъзгын тъльн-хъун авачир, планэр, ички, наркотикар ишлемишавай, СПИД, хуквада хер, шекердин диабет, гепатит ва хронический маса азарар авай инсанрик акатда. Хаталу и дестедин ксарал къетен гъузчывал авун лазим я. Инсандик и азар квайди гъикъван фад чир хъайтла, гъакъван фад ам сагъаризни жеда, - къейдан Абдуразак дүхтүрди.

Чахуткадин вилик пад къунин месэлайрикай РД-дин чахуткадиз акси диспансердин къилин дүхтүрдин заместитель Мегъамед Асхабалиева, республикадин Минздравдин къилин терапевт Мегъамед Абдуллаева, Дербент шегъердин туббольнициадин къилин дүхтүрдин заместитель Мегъамед Гъамзаева, Ахцегъ ЦРБ-дин къилин дүхтүр Мери Исмаиловади, Ахцегъ туббольнициадин къилин дүхтүр Зулейха Ахъмировади, Докъузпара ва Рутул ЦРБ-рин къилин дүхтүрар тир Шагълар Бухсаевани Идрис Алиева чин фикира лагъана.

Гүтъуыллай Мегъамед-Рауф Гъаниева заседанидин нетижай къуна ва чахуткадихъ галаз женг чулагаз активамишунин рекъер-хъулар тайнарна, ада заседанидин иштиракчийриз Ахцегъ райондин руководстводин ва вири районэгълийрин патай чухсаъзул малумарна.

"АЙБОЛИТ"

Чир хъун хъсан я

"Айболит" газетдай гъазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

• Чулав лекъ тазвайла, 3 литрдин баллон бугъадал чими авуна, 0,5 литрдин банкада авай къурай жикъияр ва 0,5 литрдин банкада авай шекердин песок вегъена, винелай газайвай яд илична, кларасдин түр хукуърна, 3 гъафтеда чими чкада хъуда. Вири и вахтунда баллон чимидаказ хъун лазим я. Компот михъз күттэгъ жедалди тъар юкъуз фу недалди вилек 1/3 стакандавайди хъвада. Зур йисалай курс тикрап хъийида.

• Шамаъждин (ель) ва нарат (сосна) тарцин цацар хътин пешер халъдин медицинада дамаррин ва инсульт азарар сагъардай хъсан такъат яз гъисабзава. Нарат тарцин пешер чуҳвена, мукъратидалди кульпай ийиди. Хурактдин 5 түрнавай пешерик хурактдин къве түрнавай кульпай авунвай жикъияр, гъакъванини чичекъдин хукуършар какадарна, 1 литр яд илична, звал гъана, 10 декъиъада зайлф цал града. Ахпа ам термосдин хъана экуналди тада. Пакад юкъуз ам чимидаказ чай хъиз хъвада. Са суткада гъазурнавай гъалима вири хъвана күттэгъ.

• Япарин сес зайлф хъванвайла, цирицар тарцин пешер ва цирицар (шиши - ягоды можжевельника) 0,5 банкадиз вегъена, эрекъ илична, 2 гъафтеда тада. Ахпа ам къузна арадал атай шутрүрнавин дарман мичъи рангунин шущедиз цана хъуда. И дарман 1:1 цихъ галаз түккүрттани жеда. Ам йикъя 3-4 сеферда тъар юялз 5 стлал вегъеда. Вад вацралай япарин сесни хъсан жеда.

• Щитовидная железа Маньчжурядин клерец-ралди сагъариз жеда. Июндик вацра клерец гъвеччи ва къацузмайла, 30 клерец кульп авуна, 0,5 л эрекъ илична, 3 гъафтеда тада. Ахпа ам къузна са стакандавай вирт хукуърна, экунахъ ва нянихъ чайдин са түрнавайди ишлемишда.

• Мекъиъана азарар хъванвайла, хурактдин вад түрнавай смородинадин къурай пешерал, са литр газайвай яд илична 4 сятда тада. Ахпа йикъя къуд сеферда 1/2 стакандавайди хъвада.

Гад - 2017

Къуватар хъурай, магьсулдарар

Хазран КЬАСУМОВ

Гад тамамвиледи вичин ихтиярда гътнава. Им хуверерин зегъметчияр, хурун майишатдин карханаяр, лежберилини фермервилин майишатар, ЛПХ-яр патал чуылдин къалахрин виридалайни къизгъин вахтарикай сад я. Багъларани уъзумлухра, саларани производстводин маса хилера агротехникадин серенжемар тухунхъ, общественный мал-къарадиз алафар гъазуринихъ галаз санал, зегъметчийрин вилик техилар вахтунда ва пучвилер авачиз къват хъувунин везифани акъвазнава.

Р.Гъайвазова, Ш.Гъажимурадова ва М.Шабанова
техилдин бегъердал шадвалзва

- Алай йисуз районда 1911 гектардай зулун магьсулар, 305 гектардай гатфарин къуль ва 222 гектардай нехв къват хъийида, - лугъзува "Сулейман-Стальский район" муниципальный райондин хурун майишатдин ва съурсетдин управленидин начальник Мегъамедзагыид Бабаева. - Гад агудунив чун вири патарихъя гъазурвилер акуналди эгечнава, къалахарни план-графицида къалурнавайвал къиле физва. Шаз районда 5330 тонн техил къват хъувунай, ци техилдин къадар 5500 тонндилай артух хун гъзлемишзва.

Районда гад агудунив сифтебуркай яз "Дагъы" ООО эгечнава. Хурун майишатдин ва съурсетдин управленидин къилин пешекар Шихзагыр Гъажимурадовни галаз чун инвесторди Кылан Стлалдан тешкилнавай, райондин экономика миякемаруник еке пай кутавай къенкъевичи и карханадиз фена. Къизилдин ранг акъалтнавай никер, ана агақнавай техилдин хъсан бегъер, гад агудун патал гъакысагъ-виледи зегъмет чуғвазвай механизаторарни лежберар акулра гүй-гъуль шад жезва. Пакаман къияй акъалтнавай къезил шағвардал лепе гузтай къульпун къилер акурла ақл жезва хъи, гуя абуру чеб битмишараи лежбериз юкъ агъузна икрамзва.

- Чи карханада 212 гектарда къуль, 172 гектарда мух, 117 гектарда нехв ва 23 гектарда гатфарин къуль цанва, - лугъзува майишатдин директор Раким Гъайвазова. - Чахъ гад агудай са комбайн, салар түкера къадай пресс-подборщикар цанар цадай трактор ава. Гъелелиг гъар са гектардай 23 центнер къуль къват хъувунва. Яд тагузай участокрай икъван бегъер къачун пис нетижя я лугъуз жеда!

Чун комбайнер Мегъамедзагыр Шабановахъ галазни таниш хъана. Адахъ и рекъяй 22 йисан къалахдин тежкира ава. Мадни, ада саки 30 йисуз механизатор-комбайнер нияз къалахар вичин дах Шабанан кар давамарзана.

- Комбайнердин пеше четинди, гъа са вахтунда гзаф гъуреметлуди я, - лугъзува М.Шабанова. - Гыкъ лагъайтла, комбайнерди халъкдин суфра берекатлу авун патал зегъмет чуғвазва, гъавиляй зун и пешедал къаруни я.

Майишатдин никлера самартулькара къунин къалахарни хъсан тешкилувал аваз къиле физваи. Виликамаз къунвай гъисабралди,

Хурун майишат

Комбайнердин югъ къейдна

Къагъриман ИБРАГЬИМОВ

Дербент районда комбайнердин югъ, хурун майишатдин вилик жергейра авай карханайра гатун къалахар физваи гъал ахтармишуналди, Дагъустандин кар алай проекттар уъмуърдиз кечирмишунин сергъятра аваз, "Татляр" агохолдингда тешкилнавай совещание тухуналди къейдна.

И мярекратра Дербент райондин къил Мегъамед Желилова, райондин администрациядин къилин заместитель Сеидмезамед Бабаева, Дербент районда авай Дагъустан Республика-дин Кылин ихтибарлу кас Яхъя Гъажиева, райондин депутатрин Собрандин председатель Мажмудин Семедова, райондин агропромышленный комплексдин управленидин начальник Юсиф Герейханова, хурун майишатдин ва хусус майишатрин ръбъерри иштиракна.

Совещание башламишталди, М.Желилова ва адахъ галайбуру хурун са жерге майишатрал къил чуугуна.

Икъ, "Митаги" агофирмадин машгъур бесед-кадик (ина гзаф машгъур иссанар, гъа жергедай яз космонавт Андриановни хъана) райондин къили агофирма ва адап мулкар агротуризмадин обек-тар хъиз ишлемишз жедайди къейдна.

- Къе "Митаги" агофирмадин сергъятра агротуризм вилик тухунин патахъяй чаз РД-дин Кыл Р.Абдулатипова тапшуругъ ганва, - давамарна ада. - И къалахар къилиз акъудун патал сифте нутбада саки 40 йис тамам хъанвай уъзумлухар худна къланзва, ахла, стларлди яд гудай къайда ишлемишна, цийи уъзумлухар къутуна къланда. Агротуризм - им район вилик тухдай хел я. Икъ хун патал бегъем къалахар тамамарна къланзва. Чи райондихъ и хел вилик тухдай вири шартлар ава.

"Низами" агофирмадин агалкъунрикай лугъудайла, ада мукъвал вахтара хъсан бегъер гудай, 20 гектарда кутунвай (садни хкат тавуна арадиз атанвай) "Августин" ва "Молдова" сортарин цийи уъзумлухар къейдна.

"Теркеме" агофирмада совещанидин иштиракчияр МУП-дин чилерл, гъукуматдинни хусус амадагвилини сергъятра аваз, къилдин карчиши салан

майвайрин зурба бегъер (къарпузар, халияр, помидор, истивутар...) гыкъ арадал гъанатла, гъдан шағындар хъана.

Ахпа абур "Татляр" агохолдингиз фена. Ина авай Азад Гъажиеван майишатда техил къват хъийиз гъазур хъанвай. Ина райондин къил Мегъамед Желилов комбайндин рулдихъ ацуқына ва Дербент районда техил къват хъувунин серенжемдик къил кутуна.

Гъуѓуњлай райондин руководителар, АПК-дин начальник, агофирмадин директорар Берекейдин майишатдин белгенриз фена ва ана хурун майишатдин илимприн доктор, Дагъустандин илимприн лайихуле деятели Нариман Алиева зурба майданра кутур уъзумлухрихъ галаз таниш хъана.

Яхъя Гъажиева мугъманар куѓиге члерайрихъ гелкъуњин ва абур жегъиль хъувунин къайдайрихъ галаз танишарна. Ахпа ада вичи хъийидай къалахрикай ва алай йисуз хъайи агалкъунрикай съубетна. Дербент райондин агропромышленный комплексдин управленидин начальник Юсиф Герейханова райондин руководителдиз вичин къалахдин тамам гъахъ-гъисаб авуна.

"Митаги", "Г. Давырова", "Зидъян" агофирмадин директорори райондин руководство алай йисуз уъзумлухар патал къулайди хъаначтлани, алатай йисандалай артухни алаз бегъер къват хъийидайдахъ инанишмарна.

Совещанидал гъакини, хъсан алхишар авуналди ва дуъз месляттар къалурнанда, Дербент райондин общественный палатадин председатель Фетуллаев Фетуллаев рагана.

Нехишрин ва гамарин выставка

Нариман КЪАРИБОВ

И мукъвара Дербентдин дунъядин культурайрин ва динрин тариҳидин музейда Кыблепатан Дагъустандин нехишрин устадрин гъилин къалахрин выставка ачухнава. Ана майдандиз акъуднавай гамари, халичайри, рухвари, гъилин нехишралди бе-зетмишнавай сүфрайри ва маса экспонатри Кыблепатан Дагъустандин халкъарихъ: лезгийрихъ, табасаранрихъ, агъулрихъ, рутуприхъ, азербайжанрихъ ва ѡахуррихъ гъилин нехишрин рекъяй чехи устадвал авайдакай шағындарлазава. "Нехишар ва халича" лишандик кваз кардик кутунвай и выставка алай йисан 15-августадалди давам жеда.

Вахтунда ахтармиша

Алай йисан 1-июлдилай Дагъустандин тарифрин рекъяй Республика-дин къуллугъуди 1 кубометр тъебии газ кура-кура маса гудай къимет 5,06 манат яз тайинарнава. "Газпром межрегионгаз Махачкала" ООО-ди газ ишлемишзавай агъалийриз яшамиш жезвай чкайра авай участокра (абонент-

рин пунктари) ишлемишзавай газдин гъаки яз ганвай пулунин (квитанцийрап билеламиш я) ва идара-да авай делилринг арада фаркъ аватла ахтармишнин ва, эгер буржар алатла, абур вахтунда вахкуниз эвер гузва. Гъа инра агъалийривай чин къвачихъ кхъенвай газдиз талукъ яз арадал къвездай сувалриж жавабар жагъуриз жеда.

Газ гъисабдиз къачудай тадаракар эцигнавай абонентри чин счетчикрал алай делилар агақ-арун лазим я, икъ таҳвайтла, ишлемишнавай газдай гана къланзавай пулунин къадар цийи къиметрал билеламиш хъана гъисабда.

Компаниядин пресс-къуллугъуди хабар гузвойвал, "Газпром межрегионгаз Махачкала" ООО-дин абонентар патал, яни газдин пул гунихъ галаз алакъалу суалар гун патал «кузвай линия» кардик ква. Агъадихъ галай нумрайрай зенг ая:

**Билайн: 8-906-448-00-74
Мегафон: 8-928-058-19-54**

ГАЗЕТ КИЕЛЗАВАЙБУРУН ДАФТАРРАЙ

Шагъабудин ШАБАТОВ

Ибрагим Гүлсейноваз

Япунжиди, галай гъа ви къунерихъ,
Дурум гана түрфандыр, къай
акатнач.
Вун къеви тир ви гъулдандин
гафунин

Иес хъана, рекъелайни алатнач.

“Тежрибаяр” тухвана вал тежер
къван,
Имтигъанрай четин тир вун акътнан.
Вун къеви тир кълерец тирдахъ
гзафбур

Агъуна, гъакл хъайила вав агатнач.

Вун, ви гаф гвай, элячы тийир
гафунилай,
Инсан тирди къатлуз хъана вирида.
Ви бейтера авай гъич са гаф къванни

Къаучуз жедайбур хъана, дуст,

кирида.

Карагунар чир хъана ваз умъурда,

Къекъурай мисал я лугъуз

кици тум.

Клан хъана ваз гъич садани,

садрани

Къулухъай ваз, гъил акъурна,

гана рум.

Ви руьгъди къабул тийир са карни

Авунач на, я ийизни клан хъана.

Акл ийимир, на икл ая лагъай къван,

Гъам хъсан, гъам пис гафарин ван

хъана.

Вахъ ви фикир, ви къатлунар авайди

Успат хъана мад сеферда

чи халкъдиз.

Халкъдин шаир! Халкъдин рикл вал

алайди

Аквазва ви руьгъдиз, заз чиз,

хъсандин.

Дагъвияр

Къве гъилелди къязанмишиз,
Фу түрп гъалалвиледи.

Мукъуфдивди фагъум ийиз,

Къвалхайбур къилелди

Дагъвияр я, дагъвияр я,

Диб авайбур бинедлай.

Тек инсанвал къазвай багъяз,

Туп хъиз ацай дунедлай.

Гъейри касдиз писвал авун

Къвалах туш чи ивид квай.

Чир жезвайбур инсанар хъиз,

Хкат хъана виридакай,

Дагъвияр я, дагъвияр я,

Диб авайбур бинедлай,

Тек инсанвал къазвай багъяз,

Туп хъиз ацай дунедлай.

21.12.2016-йис

Шагъбала ШАГЪБАЛАЕВ

* * *

Виклер лезги дустагъдава,

Я тушта - суря.

Къери жезва чи багъдавай

Емишрин тара.

Эцигнава теклифриз чи,

Гафуниз - серъят.

Агалтазва зайлф тир ни

Чи руьгъдихъ баят.

Чавай гафар къакъуднава,

Гъукумдарри кутъ.

Лезги чилихъ акудзава

Яшайишдин къуд.

Муркадикай булур жезва, -

Гъакъыкъат аку!

Рикл цуразва, чи вил шезва,

Цакзава - яку.

* * *

Гъар са рекъин эхир, дагъар я,
Чи умъурдин са пай - цифер,
ахвар я...
“Регъимлувал Ажугъдилай
гужлу я!” -
За къатлузва, бинесуз тир гафар я.

Дагълар

Лезгистандын къакъан дагълар
Ни лугъуда, я къван - дагълар? -
Мягъемвиллиз гъакл ятлани,
Я чи руьгъдиз масан дагълар.
Чи дагълара - къезил ълава,
Накъварани къизил ава.
Гъетеривн агакъ ийиз
Са чиплинин мензил ама.
Шалбуз дагъди, Шагъ дагъди чаз
Чирна къилер чи вине къаз.
Чаз сабурни чаз къаст гана:
Чешне гана - чун хъиз, акъва!
Дагълар чилин даях я чи,
Къелер я, пайдах я чи,
Гарарикай, түрфаникай
Худай къалхан - силлагъ я чи!
Дагълар гъаклан къванер туш чи,
Дагъарарни къветлер буш тир.
Шаирвиллин илгъам я зи,
Гъейранвиллин ери хуш тир!

* * *

Хъиткъин жезвай къульнуун
тварцихъ

Нетижава.
Цир экъечда адан тъварцихъ
Назик ва таза.
Хъвада ада гафарин марф,
Къабулда нуар.
Берекатни ийиди зарб,
Бул хеда тварар.
Берекат я хъйткъинзавай
Тараарин къуруп:
(“Булушкая за къузавай
Цукуверин, алуки!”)...
Машмашдин тар, плиндин тар
Гъузел я ажеб.
Ислягвилыхъ, дявекарар,
Фикир ая желб!

Руслан КЪАФЛНОВ

* * *

Эгер умъур, тухвайтла на,
мехъер яз,
Чир жедач, дуст, къимет гъамлу
ийкъарин.
Амукъда вун, къутъягъ тежер дердер
гваз,
Катда бахтар, этег къуна ятарин.

* * *

Кланатла ваз са югъ хъсан эхирда,
Бесна кланда фитнечивал авур
къван.
Амукъда вун, къацай мал хъиз
нехирда,
Къара гъатна, чан магъфедиз тухур
къван.

* * *

Зун лукъ яни вина гузвой талабрин,
Ви умъурдай түльчан за фу,
хъванач яд.
Язух ша ваз жуван къурай
кълабрин,
Чи арада салам-калам хъана мад.

Алахъда зун вун

хурудив агуудиз

Хъсан югъ тир, рикл гафар
гъатнавай,
Ракъин цељхем къацу багъда
гъахнавай.
Кеф худиз цукуверикай,
къекъевзвай,
Гъар цукуведиз ачуна чин,
хъурурезвай.

Иер тир багъ, къацу либас алукъна,
Темягъар физ, зун чарпайдал
ацука.

Хатадай хъиз вил фенай са
цукуведал,
Жедани ам икъван буйдиз
гузелди?

Къацу багъдиз гъи къисметди
гъанватла?
Гъи жейранди ваз гузелвал
ганватла?
Валай гузел цуък мад чилел
алатла?
Шумуд жегъил, вахъ вил хъана,
канватла?

Гъузелвиллин Аллагъ я вун лугъузва,
Киче я заз, ви акунрап хъен вельз.
Бязибуру хъахъуз гафар руҳузва,
Чип, чебни вужятла гъич чин тийиз.

Лазим къведач заз чарадан
са гафни,
Ви гузелвал тъбиатди къатланва.
Лазим къведач къимет гудай
саррафни,
Дигмиш хъайи бегъердив чан
ацланва.

Яргъирушни катна фидай синерик.
Акатаитла ви вилерин хъелерик.
Рагъни цава рејъю хъана ифидай,
Хуру нефес къачурла ви дериндай.

Вучиз зун вал ашука хъанай,
гъузелди?
Ви акунри атланва зи секинвал.
Рахазва куъз вун зав ширин

мечелди,
Явш-явш алуудиз зи серинвал?
Беден жуван ихтиярда амач къе,
Вуч сугъурудин атири вуна

ганватла?
Рикл къарай, вилиз ахвар авач
къе,
Зун и гъалдиз къанивили
гъанватла?..

* * *

Накъвар физва чи чандай,
Гъалар я душкъун.
Вуч тахсир кваз, Ватандай
Аувна сугъргун?

* * *

Муғъубат - марвард цуък,
Сефил хъана, къуразва.
А цуък акур лезгидин рикл,
Чара тежез, цуразва.

* * *

Вахтунин гаф къекъевзве гъар
журеда,
Гъагъ рак гатаз, тухуз гъагъ нагъв
вилеллай.

Циф алчудиз, гъагъ рагъ туна
гъунеда,
Пел ачухна, хъвер къақъудиз
сивеллай.

Вахтунин гар къекъевзве зи
ширира, -
Бахтни шадвал тваз хъанатла
Царапара?

Дердерин пар къула аваз деринра,
Бейтъуш хъвана канватла рикл
Цаяра.

Бейтерефбур гару хъана, къецелла,
Зи дердинкай гъич садазни
хабар туш.

Вахтунин гар агакъна зав, гъенелла,
Магъфедаваз тухузва зун,
ахвар туш.

Гару умъур кулуналди штакана,
Хъей мани, къхей царапар -
затл тунач.

Зи бахтарни гъамишанда къаткана,
Заз тъяйтдал шад мехъердай вахт
ганац.

Элкъвез къилел, са вуч ятла
лугъузва,
Пеш алуудиз хутн пашман тарцелай!

Дердер туна, гъиссер рикл
тухузва,
Физва накъвар, гъам чуғазвай
къванцелай...

Бахтунин гар! Ван къевзвани
сузадин?
Вун жагъуриз къарагъна халък,
къвачелла.

Элкъуърна чахъ жуван далу
къузадин,
Бахтар пайиз, гъи улкведин
къилелла?..

Красноярск шеъръ

Сейфудин ШАГЪПАЗОВ,
Къурагъ райондин Гелхенрин
хуър

Дерт
Къве дуст санал гъалт хъана къе
сад-садал,
Сада-садаз ийиз чин дерди-гъал.
- Пуд варз хъанва, за авуна
мехъер, дуст,
Гъа йикъалай гатумна зав мекъер,
дуст.

Ядни хъвадай амач хъи заз ихтияр.
Клани ярдин гъиле гътнана ихтибар.
Эгер тъуъжет авуртла за, пагъ,
бабагъ,
Рахада паб, сив къуна хъиз са
патахъ.

Эгер къвализ гъун хъайитла
са мугъман,
Къвале жерди са афгъан я,
са түрфан!
Садлагъана фида зегъле зи папан,
Рахадайвал адан а мез ваз акван!

И къисметдал хъанава, дуст,
зун рази.
Масакла заз бажъат жед фан рузи.
Паб итим я, зун хъанава адан паб,
Акл тахъйтла, яргъи жезва
зи къве яб...

Хъана хъи...
ДГУдин профессор
Магъамед-Шафи НАЗАРАЛИЕВАЗ

Дагъви гада, жегъиль жаван,
Сибирь - ватан хъана ваз клан.
Гъана вахкай на имтигъан
Виридаз шаъид хъана хъи.
Икс,

Хуъруъгрин тата ақъажунар

Ахцегъ райондин тамар кыт дагълара Хуъруъгрин там төбиятдин надир гүмбетдиз элкъивена газаф вахтар я. Ина шамагъаждын, верхи, мегъуын, гүлүпин ва дагъдин къиметту жинсерин маса тарар, аламатдин вирни ава. Эхиримжи ийсара Хуъруъгрин тата гъар жүрре мярекатар кыли физва. Иниз райондай, республикадин маса пиплерайни ағылайри ківат! жезва, медениятдинни чирвилерин, ял ягъунин мярекатар тешкилзана.

Ийкъара, Ахцегъ райондин кыл Осман Абдулкеримов менеслятталди, РД-дин спортдин туризмдин Федерацияди РД-дин туризмдин ва халкъдин художественный сеняткарвилир министерстводи күмек гуналди, Хуъруъгрин тата спортдин туризмдай ақъажунар хъана.

Иниз райондин кыл Осман Абдулкеримов, райадминистрациян ФК-дин, спортдин, жегъилрин ва туризмдин отделдин кылини пешекар Назиля Исмаилова, туризмдин ва халкъдин художественный сеняткарвилир министерстводин, МВД-дин, МЧС-дин векилар, духтурап ва, гъелбетда, ақъажунра иштиракун патал жегъилар ва абурун тренерар ківат! хъана.

Мугъманар вич Хуъруъгрин хуърай тир Осман Абдулкеримова къаршиламишна ва тебриқдин кемлияр рагана.

- Къенин мярекатдин гүйретлу иштиракчия! Хуъруъгрин там - им пионерин газаф къадар сейррин шагыд я. Им, гъайф хъи, эхиримжи 20-30 йисуз михыз рикелайни алатнавай хъсан адеть я. Къе чна районда спортдин туризмдай чан хүн патал сифте кам къачузва. Гъелбетда, и хъсан къалах идалай къулухни давамарун гerek я, адан агалкъун квелай ва күб гъевесдилай аслу я, - ихътин гафаралди райондин кылини вирида сувар мубаракка ва агалкъунар алхишина.

Н.Исмаиловади мярекатдин итижлу программа түккүрнавай.

Адак манийилер ава дагъдин тамуз фин, тамун юкъва авай майдандал волейбол ва футбол къуѓун, гъакни спортдин маса жүррейрай алакъунар къалурун квай. Аялриз ва жегъилріз тәрвилер тахун патал пешекарри абур гъавурдик кутуна ва медицинадин, полициядин, МЧС-дин къуллугчиярни къуллугда ақъвазнавай.

Ақъажунра вад дестеди иштиракна, гъар са командадик 4 гадани

администрациядин патай гүйретдин грамотаяр вахкана ва хъсан, итижлу къуѓунрай вирида саѓърай лагъана. Ада и ақъажунар тешкилунин карда иштиракай пешекарриз, райондин тешкилтрин векилріз, РД-дин туризмдин ва халкъдин художественный сеняткарвилир министерстводин инструкториз кылди саѓърай лагъана.

Дагъдин надир там. Ківат! хъанайбуру, сұфрадиҳ ацуқына, тамун

са руш квай. Абур къамун винелай чуѓунчай къве канатдилай физвай. Тамашачири къатунайвал, гадаяр и жүрредин ақъажунриз хъсан гъазур хъанвай, амма рушарини чин алакъунар къалурун.

Эхирдай волейбол, футбол къуѓувайдалай къулухъ 1-чка "Ахты-1", 2-чка "Хрюг", 3-чка "Леки", 4-чка "Медики", 5-чка "Ахты-2" командализ къана.

Райондин кыл Осман Абдулкеримова абурув тайин тирвал рай-

булахдин цикай самоварда гранвай чаяр хъвайидалай къулухъ туризмдин ва халкъдин сеняткарвилир инструкторарни МЧС-дин къуллугчияр 60 метрдин къакъанвал авай рагариз ақъахна. Пешекарар анриз ақъахна эхвичай тегъердиз аялар еке итижиди килигизавай.

Мярекатдин иштиракчиз, иллаки аялриз хъфиз къланзасири. Ихътичин итижлуди, рикел аламукъдайди хъана Хуъруъгрин тата кыле фейи спортдин туризмдай ақъажунар.

Цийи майдан

Ахцегъ райондин Цуругърин хуъре мини-футболдин майдан ишлемишиз вахкана. Ам түккүрн патал 3,4 миллион манат харжна. Ихътин зурба майдан эцигун патал тақъатар "Развитие местных инициатив" программадин сергъятра ава республикадин бюджетдай, 615 ағъзур манат Ахцегъ райондин бюджетдай ва 800 ағъзур манатни мергъяматлувилин "Просвещение" фондуни чара авуна. Эцигунрин сифте къалахар алатай ийсан нојбрдин вацра башламишна.

Ахцегъ районда авай футбол ва мини-футбол къуѓувадай майданрикай рагайтла, 2015-йисуз Хуъруъгрин хуъре мини-футболдин майданни авай спортдин комплекс эцигней. Надир и комплекс РД-дин лайихү муллым М.Абдулкеримов тақъатрихъ галай "Просвещение" фондуни тақъатрихъ эцигней. Алатай ийсуз Ахцегъя ярғывал 105, гъяркъувал 68 метр алай чехи майдан алай аямдин истемишунрив къадайвал түккүр хъуванай. А вахтунда и майдандин къимет 14,2 млн манат тир, адакай 8,3 млн манат РД-дин физический культурадин ва спортдин министерстводай чара авуна.

Ахцегъ райадминистрациян ФК-дин, спортдин ва туризмдин отделдин кылинин пешекар Назиля Исмаиловади къейдайвал, районда спорт виллик тухуниз лайихү фикер гузва. Гъа жергедай яз - футбольдизни. Мукъвал-мукъвал футбольдай гъар жүре ақъажунар тешкилзана. Ахцегърин, Хуъруъгрин, Цуругърин футбольдин майданрал жегъилар даттана тупунал къуѓувазва. "Жегъильнесил, иллаки гатун каникуларин вахтунда, спортдал машгъул хъунал чна шадвалзана. Ик! абур саѓълам умьурдал желб, чуру краикай къерех жезва" - лаъжана ада.

Гъульүн къере

15-илюдиз Махачъаладин патав гый "Оазис" тауар алай гъульүн къере республикадин меркездин спортдин, туризмдин ва жегъилрин краин реекъяя комитетти "Лепедин мурцал алаң" лишандик кваз цин ва къерен спортдин жүррейрай фестиваль тешкилди.

Фестиваль ачухунин мярекатда РД-дин жегъилрин краин реекъяя министр Арсен Гъажиева, Махачъала шегъердин кылини заместитель Запир Алхасова, администрациядин спортдин, туризмдин ва жегъилрин краин реекъяя комитетдин председатель Марат Ибрагимова, шегъерэгълири, спортсмени ва общественники иштиракна.

Абуру къейдайвал, гъульүн къерехдал алай Махачъала гүрчег ва гележег авай шегъер я. Спортдин цин жүррейриз ина иллаки газаф фикир гунахъ туризм виллик тухунин карда еке метлеб ава.

- Махачъалада туризм виллик тухун патал шегъердин администрацияди ва махсус маса къуллугъри алакъай вири къалахар кыле тухузва ва спортдин къенин суварни и кардин шағыд я, - къейдна Запир Алхасова.

Фестивалдин сергъятра ава ақъажунрилай гъейри спортдин тайин жүрреяр чириунин мярекатарни кыле фена. Тамашачияр спортдин туризмди, яхтингди, судомоделированиди, кайтбординди, виндсерфингди, пляждин волейболдини футбольди, жегъыл морякдин, елken алай лұтыкве ва катамаранар тъализ чириунин курсари шадарна. Фестивалдиз атанвай вирибуруз пулсуз мороженияр, ятар ва аш гана. Вири рази яз амукъна - гъалибчийриз шабагъар ва савкъатар гана, амайбурузни хъсан гүльгүльар, ракынин зурба къуттап хъана.

Чин гъазурайди - Эмираслан ШЕРИФАЛИЕВ

Куърелди

ФУТБОЛ

Футболдин "Анжи" клуб Россиядин чемпионатдин 2017/18 сезондин 1-турдин сергъятра ава жуван чилел Москвадин ЦСКА-дихъ галаз къуѓувана. "Анжи-Аренадал" кыле фейи и къуѓунра Дағъустандин команда 3:1 гъи-сабдалди кумукъна.

21-декириккада "армейви" Виктор Васина сад лагъай туп яна. Къевд лагъай таймдин сифте кылера ЦСКА-дин хийирдиз туп Александр Головинан агалкъун хъана. Чи командадин хийирдиз анжас Иван Маркелов туп ягъиз алакъана. И къуѓуна эхиримжи туп Бибрас Натходи пенальтидай яна.

21-илюдиз къвед лагъай турдин сергъятра ава "Анжи" Каспийскда "Амкардихъ" галаз къуѓувада.

* * *

Махачъаладин "Анжиди" Китайда вичин академиядин филиал ачхудайдакай хабар гузва championat.com-ди клубдин гендиректордин заместитель Эльдар Исаеван гафарал асаслу яз.

- Китайдин амадаги чин зурба проект умьурдиз күччүрмишун патал чаҳъ галаз алакъа жагъурзана. Абуру вилик, Китайда 400 миллион аял футболдал машгъуларунин месэла ақъвазнава. 10-илюдиз чна икърар күтүннава. Гъелелиг чна Китайдин анжас са региона академиядин филиал ачхудайвал я.

И мукъвара чаз спортдай Китайдин премьер-министр мугъман жеда ва гележедин саналди тир къалахдин вири къуль-шуъльзарни кваз меслят жеда, - раижава Э.Исаеван гафар интернет-порталди. "Анжиди" академия 2012-йисалай кардик ква ва ана яшариз килигна 10 десте ава.

ТЕННИС

Лезги халкъдин "Шарвилли" эпосдин суварин сергъятра ава Сулейман-Стальский районда медениятдин, чирвилерин ва спортдин мярекатар тухунин къалахар давамарзана. И ийкъара Къулан Стальдал столдал къуѓувадай теннисдай ақъажунар кыле фена.

Райадминистрациядин пресс-куллугъди хабар гайвал, ақъажунрин кылини макъсад районда спорт вилик тухун, столдал къуѓувадай теннисдай машгъулбурун къадар артухарун, "Шарвилли" эпосдин суварин мана хажжун ва жегъилар халкъдин сивин яратмишурал, эпосдин эсердай ақвазай тарихдин, медениятдин, дағъийирин ацуқын-къарағызунин месзлайрал желбун, абур саѓъламбур ва руълиз девлетлубур яз тербиялашиш.

Ақъажунра са шумуд райондай тир 40 касди иштиракна. 1-чка курхуърнуви Жавидин Гъажиева, 2-чка Альстарларин-Къазмайрилай тир Шамил Абдулманафова, 3-чка курхуърнуви Жабраил Алиева къуна. Тафаватлу хъайи спортсмениз райдад

министрациядин патай гъуѓуметдин грамотаяр ва медалар гана.

БОКС

Рязанда боксдай Россиядин Яракълу къуватрин чемпионатда дағъустанви Гъамзат Гъазалиев гъалиб хъана.

Чемпионат Оборонадин хилай Госдумадин комитетдин председателдин, Россиядин Игит, генерал-полковник Владимир Шаманован призар патал кыле фейиди я. Ақъажунра 110 спортсменди, гъа жигъетдай яз 77 Россиядин мастерди ва 8 международный классдин спортдин мастерди иштиракна.

Г.Гъазалиев 81 кг заланвал авайбурун арада гъалиб хъана. Гила ам Россиядин спортдин мастер я. Ақъажунрин нетижайрай ада сентябрдин вацра Грозныйда кыле фидай Россиядин къенквеви чивиле иштирака.

АЗАДДИЗ КҮРШАХАР КҮН

Азаддиз къуршахар къунай Мадридда кыле фейи чемпионатда дағъустанви тир Зелимхан Хаджиева ва Азамат Нурикова "Испаниядин Ганпри" медалар къачуна.

И ақъажунра 18 улькедай тир 92 спортсменди иштиракна. Ақъажунра Америкадин спортсменар тафаватлу тир. США-дин патай 1-нумрадин ирид спортсменди векилвал-завай, гъа жигъетдай яз олимпиададин чемпионат тир Джордан Барроуз ва Кайл Снейдер.

Анжас 86 кг заланвал авайбурун арада къизилдин медаль американвиди вать, Франциядин патай экъечай дағъустанви, жегъилрин арада дүньядин экс-чемпион Зелимхан Хаджиева къазанмишна.

Мад са дағъустанви, Европадин чемпионатдин призёр, Белоруссиядин хянявай командадин векил Азамат Нурикова (70кг) буърунждин медаль къазанмишна. Американви Джеймс Гриназ кумукъуниз килигна, адай хъсан нетижакъазанмиш хъанача.

ДЖИУ-ДЖИТСУ

Бразилиядин джиу-джитсудай Москвада кыле фейи дуньядин чемпионатда дағъустанви къизилдин - 12, гимишдин - 2 ва буърунждин 6 медаль къазанмишна.

АСВ-дин къаюмвилук кваз кыле фейи и чемпионатда Шамил Мегъамедов, Зайирби Гъасанов, Артур Альширинов, Ризван Ризванов, Шамил Мажидханов, Гайрбек Ибрагимов, Батир Батиров, Нурмегъамед Нурмегъамедов, Аланди Амалгаев, Мегъамед Гъазиев, Эльдар Саидов ва Амир Алилов гъалиб хъана.

2-чка Альстарларин-Къазмайрилай тир Мурад Мачаева къуна, буърунждин медалдиз Гъажи Хархаров, Мугъаммад Темеев, Ситик Мудуев, Шамил Гъазиев ва Роберт Мурадханов лайиху хъана.

ПОНЕДЕЛЬНИК, 24 ИЮЛЯ

РГВК

- 07.00 Время новостей. Итоги
07.50 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
08.30 Мультфильм
08.45 Д/с «Величайшие дворцы мира»
09.20 X/f «Кукарача»
11.00 Театр поэзии представляет...
12.05 «Служба Родине»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 «Ступень к Парнасу» Часть 1
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 «Ступень к Парнасу» Часть 2
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 X/f «Белеет парус одинокий»

- 18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»**
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Дагестан туристический. Гунибский район»
20.40 «Зов предков»
21.15 «На виду»
21.45 «Промпрогресс»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 X/f «Белые горы»
00.30 Время новостей Дагестана
01.45 На самом деле. (16+)
19.50 Пусть говорят. (16+)
21.00 Время. (16+)
21.35 T/c «Вангелия». (16+)
24.40 T/c «Версаль». (18+)
1.50 Комедия «Ослепленный желаниями». (16+)
03.05 X/f «Три шага в бреду»
3.00 Новости. (16+)
3.05 Комедия «Ослепленный желаниями». (16+)
05.00 «Промпрогресс»
05.35 X/f «Белеет парус одинокий»
3.55 Наедине со всеми. (16+)

ПЕРВЫЙ

- 5.00 Доброе утро. (16+).
9.00 Новости. (16+)
9.20 Контрольная закупка. (16+)
9.50 Жить здорово! (16+)
10.55 Модный приговор. (16+)
12.00 Новости. (16+)
12.15 Наедине со всеми. (16+)
13.20 Время покажет. (16+)
15.00 Новости. (16+)
15.15 Время покажет. (16+)
16.00 Мужское/Женское. (16+)
17.00 Время покажет. (16+)
19.50 Пусть говорят. (16+)
21.00 Время. (16+)
21.35 T/c «Вангелия». (16+)
24.40 T/c «Версаль». (18+)
1.50 Комедия «Ослепленный желаниями». (16+)
03.05 X/f «Три шага в бреду»
3.00 Новости. (16+)
3.05 Комедия «Ослепленный желаниями». (16+)
05.00 «Промпрогресс»
05.35 X/f «Белеет парус одинокий»
3.55 Наедине со всеми. (16+)

РОССИЯ 1

- 11.40 Местное время. Вести-Дагестан**
14.40 Местное время. Вести-Дагестан
17.20 Местное время. Вести-Дагестан
17.40 Парус надежды
17.55 Моноспектакль Расул Гамзатов. Мой Дагестан
18.15 Акценты. Анализическая программа И. Алипупатов
20.45 Местное время. Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.00, 11.00, 14.00 Вести.
9.15 Утро России.
10.00 О самом главном.
11.55 T/c «По горячим следам».
14.55 T/c «Тайны следствия».
17.00 Вести.
17.40 Прямой эфир.
18.50 60 минут.
20.00 Вести.
21.00 T/c «Преступление».
0.50 T/c «Поиски улик».
2.35 T/c «Наследники».

НТВ

- 5.10 T/c «Таксистка».**
6.00 Сегодня.
6.05 T/c «Таксистка».
7.00 Деловое утро НТВ.
9.00 T/c «Возвращение Мухтара».
10.00 Сегодня.
10.20 T/c «Возвращение Мухтара».
11.15 T/c «Кодекс чести».
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 T/c «Паутина».
16.00 Сегодня.
16.30 T/c «Паутина».
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 T/c «Морские дьяволы».
0.35 T/c «Свидетели».
1.25 T/c «Попытка к бегству».
2.20 Суд присяжных: Главное дело.
3.40 Лолита.
4.25 T/c «Преступление будет раскрыто».

ДОМАШНИЙ

- 6.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+)**
7.30 6 кадров. (16+)
7.40 По делам несовершеннолетних. (16+)
10.40 Давай разведемся! (16+)
13.40 Тест на отцовство. (16+)
15.40 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
18.00 6 кадров. (16+)
18.30 Д/ф «Женский доктор».
19.00 T/c «Женский доктор».
20.50 T/c «Всегда говори всегда 2». (16+)
22.50 Д/ф «Преступления страсти». (16+)
23.50 6 кадров. (16+)
0.30 Детектив «Близкие люди». (Россия - Украина). (16+)
0.45 События.
4.45 6 кадров. (16+)
5.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+)

ТВ-ЦЕНТР

- 6.00 Настроение.**
8.00 X/f «Среди добрых людей».
9.35 Детектив «Длинное, длинное дело...»
11.30, 14.30, 19.30 События
11.50 Постскриптум.
12.55 В центре событий.
14.50 Осторожно, мошенники! Скалpelъ машина.
15.10 Город новостей.
15.55 10 самых... Несчастные браки с иностранцами.
16.30 Естественный отбор.
17.30 T/c «Бывшая жена».
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.00 События.
22.30 Невидимый фронт. Спецрепортаж.
23.05 6 кадров. (16+)
0.30 События. «Еда на грани».
0.40 События. 25-й час.
0.50 Красный проект.
1.45 X/f «Перелетные птицы»
5.25 10 самых... Несчастные браки с иностранцами.
4.40 X/f «Опасные тропы».

ЗВЕЗДА

- 6.00 Д/ф «Последняя любовь Эйнштейна»**
6.50 X/f «Ожидание полковника Шалыгина».
8.50, 9.15, 10.05 T/c «Право на помилование», 1-4 с.
9.00 Новости дня.
10.00 Военные новости.
13.00 Новости дня.
13.1, 14.05 T/c «Петровка, 38. Команда Семено-ва», 1-4 с.
14.00 Военные новости.
18.00 Новости дня.
18.55 Д/с «Великая Отечественная». «Последнее сражение войны».
19.50 Теория заговора. Вторжение в мозг». Фильм 3. «Капкан пропаганды.
20.35 Д/с
23.00 Новости дня.
23.15 Д/с «Легенды советского сыска. Годы войны».
0.00 Звезда на «Звезде».
0.45 X/f «Мafia бесмертна»
2.35 X/f «Нейтральные воды».
4.40 X/f «Опасные тропы».

ВТОРНИК, 25 ИЮЛЯ

РГВК

- 07.00, 08.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 Мультфильм
08.45 Д/с «Величайшие дворцы мира»
09.20 X/f «Приключения Буратино»
12.05 Д/ф «Возвращение Парагана»
12.30 Время новостей Дагестана
12.50 «Дагестан туристический. Гунибский район»
13.10 «Зов предков»
13.45 «Промпрогресс»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 X/f «Путевка в жизнь»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 X/f «Листопад»
18.20 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Кубачинцы»

- 18.45 Передача на лакском языке «Альчи ва агылу»**
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Подробности»
20.50 Д/ф «Три грани ходячего искусства»
21.55 «Правовое поле»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 «Угол зрения»
23.50 Д/ф «Операция «Антитerror» 3 с.
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на лакском языке «Альчи ва агылу»
03.00 X/f «Задачник»
02.25 Д/ф «Три грани ходячего искусства»
03.00 X/f «Большая прогулка»
05.00 «Правовое поле»
05.25 X/f «Листопад»

ПЕРВЫЙ

- 5.00 Доброе утро. (16+).
9.00 Новости. (16+)
9.20 Контрольная закупка. (16+)
9.50 Жить здорово! (16+)
10.55 Модный приговор. (16+)
12.00 Новости. (16+)
12.15 Наедине со всеми. (16+)
13.20 Время покажет. (16+)
15.00 Новости. (16+)
15.15 Время покажет. (16+)
16.00 Мужское/Женское. (16+)
17.00 Время покажет. (16+)
19.50 Пусть говорят. (16+)
21.00 Время. (16+)
21.35 T/c «Вангелия». (16+)
24.40 T/c «Версаль». (18+)
1.50 Комедия «Ослепленный желаниями». (16+)
03.05 X/f «Задачник»
02.25 Д/ф «Три грани ходячего искусства»
03.00 X/f «Большая прогулка»
05.00 «Правовое поле»
05.25 X/f «Листопад»

РОССИЯ 1

- 08.07-08.10, 08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан**
09.00 Канал национального вещания «Шалом»
11.40, 14.40, 17.20 Местное время. Вести-Дагестан
17.40 К итогам международного турнира по боксу памяти Х. Гамзазева
18.20 За и против
20.45 Местное время. Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.00, 11.00, 14.00 Вести.
9.15 Утро России.
10.00 О самом главном.
11.55 T/c «По горячим следам»
14.55 T/c «Тайны следствия».
17.00 Вести.
17.40 Прямой эфир.
18.50 60 минут.
20.00 Вести.
21.00 T/c «Преступление».
0.50 T/c «Поиски улик».
2.35 T/c «Наследники».

НТВ

- 5.10 T/c «Таксистка».**
6.00 Сегодня.
6.05 T/c «Таксистка».
7.00 Деловое утро НТВ.
9.00 T/c «Возвращение Мухтара».
10.00 Сегодня.
10.20 T/c «Возвращение Мухтара».
11.15 T/c «Кодекс чести».
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 T/c «Паутина».
16.00 Сегодня.
16.30 T/c «Паутина».
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 T/c «Морские дьяволы».
0.35 T/c «Свидетели».
1.25 T/c «Попытка к бегству».
2.20 Суд присяжных: Главное дело.
3.40 Лолита.
4.25 T/c «Преступление будет раскрыто».

ДОМАШНИЙ

- 6.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+)**
7.30 6 кадров. (16+)
7.40 По делам несовершеннолетних. (16+)
10.40 Давай разведемся! (16+)
13.40 Тест на отцовство. (16+)
15.40 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
18.00 6 кадров. (16+)
18.30 Д/ф «Женский доктор».
19.00 T/c «Женский доктор».
20.50 T/c «Всегда говори всегда 2». (16+)
22.50 Д/ф «Преступления страсти». (16+)
23.50 6 кадров. (16+)
0.30 Мелодрама «Тропинка вдоль реки». (Россия - Беларусь). (16+)
0.45 Т/c «Свидетели».
5.05 6 кадров. (16+)
5.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+)

ТВ-ЦЕНТР

- 6.00 Настроение.**
8.10 Доктор И...
8.40 X/f «Игра без правил».
10.35 Д/ф «Люсиена Овчинникова. Абсолютно счастливая женщина».
9.50, 10.05, 13.15 T/c «Северный ветер», 1-4 с.
10.00 Военные новости.
14.00 Военные новости.
14.05 T/c «Северный ветер».
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с «Великая Отечественная. Неизвестный солдат».
19.45 Легенды ормии с Александром Маршалом. В. Касатонов.
20.30 Улика из прошлого». Царевич Дмитрий.
21.15 Улика из прошлого. Бен Ладен.
22.10 Д/с «Партизанский фронт». Непокоренная Белоруссия».
23.00 Новости дня.
23.15 Д/с «Легенды советского сыска. Годы войны».
0.00 Звезда на «Звезде».
0.45 X/f «Отчий дом».
2.40 X/f «Ночной мотоциклист»

ЗВЕЗДА

- 6.10 X/f «Мировой парень».**
7.50 X/f «Контрудар».
9.00, 13.00 Новости дня.
9.15 X/f «Контрудар».
9.50, 10.05, 13.15 T/c «Северный ветер», 1-4 с.
10.00 Военные новости.
14.00 Военные новости.
14.05 T/c «Северный ветер».
18.00 Нов

ПЯТНИЦА, 28 ИЮЛЯ**РГВК**

- 07.00, 08.30, 12.30** Время новостей Дагестана
07.15 Передача на аварском языке «Поданги гамалы заманги»
08.00 Мультифильмы
08.45 Д/с «Величайшие дворцы мира»
09.15 X/f «Весна»
11.15 Обзор газеты «Хасыкъат» 12
11.30 Пятничная проповедь. Прямая трансляция из Центральной Джума-мечети г. Махачкала
12.05 «Агросектор»
12.55 «Агросектор»
13.20 Д/ф «Дикая Дивизия»
14.00 «Вернисаж»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 X/f «Два бойца»
16.10 Мультифильм
16.30 Время новостей Дагестана

- 16.50** X/f «Их знали только в лицо»
18.30 Обзор газеты «Дагестанская правда»
18.45, 01.00 Передача на кумыкском языке «Заманлыр гете, халькъ гетмес»
19.30, 22.30 Время новостей Дагестана
20.00, 23.00 Время новостей Махачкала
20.20 «Поздробы»
20.50 Памяти Гаруна Курбанова. В/ф «Гражданин одной эпохи»
21.50 «Возвращение к истокам. Муги»
23.20 Д/ф «Спрут»
00.10 Д/ф «ИГИЛ: информация о размыщении»
00.30 Время новостей Дагестана
01.35 Т/с «Защитник»
02.20 Памяти Гаруна Курбанова. В/ф «Гражданин одной эпохи»

ПЕРВЫЙ

- 5.00** Доброе утро. (16+).
9.00 Новости. (16+).
9.20 Контрольная закупка. (16+).
9.50 Жить здорово! (16+).
10.55 Модный приговор. (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 Наедине со всеми. (16+).
13.20 Время покажет. (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Время покажет. (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.45 На самом деле. (16+).
19.50 Теленгра «Поле чудес». (16+).
21.00 Время. (16+).
21.35 Победитель.
23.00 Т/с «Версаль». (18+).
1.10 Драма «Библия». (16+).
4.25 Модный приговор. (16+).

РОССИЯ 1

- 08.07-08.10, 08.35-08.41** **Местное время. Вести-Дагестан**
11:40, 14.40, 17.20, 20.45 **Местное время. Вести-Дагестан**
17:40 **Мир Вашему дому**
18.00 **Альма матер**
18.10 **Коллекция костюмов народов России. С.Глебушкин**
18.30 **Вести-дежурная часть**
5.00 Утро России.
9.00, 11.00, 14.00 **Вести.**
9.15 Утро России.
10.00 О самом главном.
11.55 Т/с «По горячим следам».
14.55 Т/с «Тайны следствия».
17.00 **Вести.**
17.40 **Прямой эфир.**
18.50 60 минут.
2.25 Суд присяжных: Главное дело.
21.00 Т/с «Преступление».
0.50 Т/с «Поиски улик».
2.35 Т/с «Наследники».

НТВ

- 5.10** Т/с «Таксистка».
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с «Таксистка».
7.00 Деловое утро НТВ.
9.00 Т/с «Возвращение Мухтара».
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Возвращение Мухтара».
11.15 Т/с «Кодекс чести».
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Т/с «Паутину».
16.00 Сегодня.
16.30 Т/с «Паутину».
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Морские дьяволы. Судьбы».
1.35 М и наука. Наука и мы.
2.25 Суд присяжных: Главное дело.
3.40 Лолита.
4.20 Т/с «Преступление будет раскрыто».

ДОМАШНИЙ

- 6.30** Джейми: обед за 30 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
8.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
10.00 Мелодрама «Подари мне жизнь». (16+).
10.20 Т/с «Возвращение Мухтара».
11.15 Т/с «Кодекс чести».
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Т/с «Паутину».
16.00 Сегодня.
16.30 Т/с «Паутину».
18.05 Т/с «Женский доктор».
19.00 Мелодрама «Папа для Софии». (16+).
22.50 Д/ф «Преступления страсти». (16+).
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама «Время счастья». (Россия - Украина). (16+).
2.35 Т/с «Доктор Хаус». (16+).
5.05 6 кадров. (16+).
5.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

- 6.00** Настроение.
8.00 Т/с «Скорая помощь».
11.30 События.
11.50 Т/с «Скорая помощь».
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.10 Т/с «Скорая помощь».
17.20 X/f «Путешествие во влюбленность».
19.30 События.
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.00 События.
22.30 Приют комедиантов.
0.25 X/f «Лягур». (Франция).
2.25 Т/с «Инспектор Льюис». (Великобритания).
4.15 10 самых... Любовные треугольники.
4.50 Д/ф «Любовь и голуби 57-го».

ЗВЕЗДА

- 6.00** Д/ф «Арктика. Мы вернулись».
7.10 Т/с «Следствие ведут Знатоки». «Ушел и не вернулся».
9.15 Т/с «Следствие ведут Знатоки». «Ушел и не вернулся».
9.50 Т/с «Следствие ведут Знатоки». «Подпасок с огурцом».
13.15 Т/с «Следствие ведут Знатоки». «Подпасок с огурцом».
14.10 X/f «Личный номер».
16.35 X/f «Поединок в тайге».
18.35 X/f «Сбора в Лукавых».
20.30 X/f «Выйти замуж за капитана».
22.15, 23.15 X/f «Карьера Дими Горина».
0.40 X/f «Черный квадрат».
3.05 X/f «Посейдон» спешит на помощь».
4.20 X/f «Мерседес» уходит от погони».

суббота, 29 ИЮЛЯ**РГВК**

- 07.00, 08.30, 16.30** Время новостей Дагестана
07.15 Передача на кумыкском языке «Заманлыр гете, халькъ гетмес»
08.00 Мультифильмы
08.45 X/f «Золушка» 6+
10.20 «Возвращение к истокам. Муги»
11.10 Обзор газеты «Дагестанская правда»
11.20 «Мой малыш»
11.50 Памяти Гаруна Курбанова. В/ф «Гражданин одной эпохи»
12.50 Д/ф «ИГИЛ: информация о размыщении»
13.20 X/f «Про Красную Шапочку» 6+
16.00 «Здравствуй, мир!» 6+
16.50 Концерт к 280-летию г. Кизляр
18.05 Дагестанское кино. X/f «Кольцо старого шейха»

- 19.30, 22.30, 30.00, 30.30** Время новостей Дагестана
20.00 «Чистое сердце» 6+
20.10 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
20.40 Концерт «Музыкальный майдан» 6+
23.00 X/f «Воздушный извозчик»
01.00 «Мой малыш» 6+
01.30 Концерт к 280-летию г. Кизляр
02.20 X/f «Про Красную Шапочку» 6+
04.35 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
21.00 Время. (16+).
21.20 Сегодня вечером.
23.00 Клуб Веселы и Находчивых. (16+).
05.05 РДНТ представляет: Республиканский фестиваль «Песни и танцы моего народа»
05.40 Дагестанское кино. X/f «Кольцо старого шейха»

ПЕРВЫЙ**РОССИЯ 1**

- 08.25** «Синяя птица». Всероссийский конкурс юных талантов Дагестана
11:20 **Местное время. Вести-Дагестан**
5.40 Россия от края края.
6.00, 10.00, 12.00 Новости Дагестана
6.10 Россия от края края.
6.40 X/f «Трембита». (12+).
8.30 M/c «Смешарики».
9.00 Играй, гармонь любимиая! (16+).
9.45 Слово паstrya. (16+).
10.15 Айвазовский. На гребне волн. (12+).
11.20 Смак. (12+).
12.15 Идеальный ремонт.
13.15 Трын-трава. (16+).
15.00 Наедине со всеми.
16.55 Ванга. (12+).
18.00 Вечерние новости.
18.20 МаксимМаксим!
19.20 Кто хочет стать миллионером? (16+).
21.00 Время. (16+).
21.20 Сегодня вечером.
23.00 Клуб Веселы и Находчивых. (16+).
0.35 Триллер «Президент Линкольн: Охотник на вампиров». (16+).
2.30 X/f «Все верные ходы».
5.05 РДНТ представляет: Республиканский фестиваль «Песни и танцы моего народа»
5.40 Дагестанское кино. X/f «Кольцо старого шейха»

НТВ

- 5.10** Т/с «2,5 человека».
5.50 Ты супер! (6+).
8.00 Сегодня.
8.20 Устами младенца.
9.00 Готовим с Алексеем Зимними.
9.25 Умный дом.
10.00 Сегодня.
10.20 Главная дорога.
11.00 Еда живая и мертвая.
11.50 Квартирный вопрос.
12.55 НашПотребНадзор.
14.05 Красота по-русски.
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Однажды...
17.00 Секрет на миллион. Алексей Нилов.
19.00 Сегодня.
19.25 Т/с «Ментовские войны».
23.10 Ты не повериши!
23.55 Экстрасенсы против детективов.
1.25 Т/с «ППС».
3.00 Д/ф «Русский тигр».
3.40 Лолита.
4.25 Т/с «Преступление будет раскрыто».

ДОМАШНИЙ

- 6.30** Жить вкусно с Джейми Оливером. (16+).
7.30 Комедия «Карнавал».
9.00 Готовим с Алексеем Зимними.
10.30 Детектив «Большое зло и мелкие пакости».
10.50 Умный дом.
11.00 Еда живая и мертвая.
11.50 Квартирный вопрос.
12.55 НашПотребНадзор.
14.05 Красота по-русски.
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Однажды...
17.00 Секрет на миллион. Алексей Нилов.
19.00 Сегодня.
19.25 Т/с «Ментовские войны».
23.10 Ты не повериши!
23.55 Экстрасенсы против детективов.
1.25 Т/с «ППС».
3.00 Д/ф «Тропою тигра».
3.40 Лолита.
4.25 Т/с «Преступление будет раскрыто».

ТВ-ЦЕНТР

- 5.40** Марш-брюсок.
6.05 X/f «Девушка с гитарой».
7.55 Православная энциклопедия.
8.25 X/f «Путешествие во влюбленность».
10.35 X/f «Большая семья».
11.45 X/f «Большая семья».
13.00 X/f «Вчера». Сегодня... Навсегда...
14.30 События.
14.45 X/f «Вчера». Сегодня... Навсегда...
17.00 X/f «Женщина его мечты».
21.00 События.
21.15 Право голоса.
0.30 Вся болотная рать. Спецрепортаж.
1.05 Прощание. Япончик.
2.00 Дике деньги. Потрошители звезд.
2.50 Хроники московского быта. Юбилей генсека.
3.40 Петровка, 38.
3.55 Т/с «Инспектор Льюис».
5.20 Д/с «Замуж за рулем».

ЗВЕЗДА

- 6.00** X/f «Снежная королева».
7.35 X/f «Зеленый огонек».
9.00 Новости дня.
9.15 Легенды музыки. Эдуард Хиль.
9.40 Последний день. Владислав Гапкин.
10.30 Не факт!
11.00 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым». «В клетке со зверем».
12.00 Церемония открытия Армейских международных Игр - 2017.
13.15 Новости дня.
13.30 Т/с «Россия молодая», 1-9 с.
18.00 Новости дня.
18.25 Т/с «Россия молодая», 1-9 с.
22.00 Новости дня.
22.20 Т/с «Россия молодая», 1-9 с.
3.10</

Яшарин пар къезил туш...

Адепт тирвал, шаирриз, гыкактчийриз Сад Аллагьди бинедилай яратмишдай къетлен пай - бажаргъ гузва. Гъавиляй абурулай маса инсанривай къатлұз тежезвай делилар, сүретар къатлұз алакъ-зала ва чин эсерра абурулай чанни гъизва. Амма ахътин дүшшүшшарни ава хын, са къадар яшариз акъатай бязибүрүкай умумырдин шартары, дүньядин уккүль-цуруда шайрап ийизва. Ихъгинбуру-кай сад Хасавюрт райондин Къурушин хуярый тир Сабир ЭФЕНДИЕВ я.

Автордин шириратдин алемда сифте чқадал умумырдинни яшайишдин дестекар, ахлакъдинни эдебдин бинеяр, диде-Ватан, тербия ала. Художественный жуъреба-жуъре алатрикай менфят къачуналди. С.Эфендиева вичин ширира келзайбүрүз ватанпересвилин, инсанпересвилин гъиссер хуянишъ эвер гузва. С.Эфендиеван эсеррин чалакай рахайта, ам девлетлуди, тазади я.

Ийкъара чи газетдин амадаг Сабир Эфендиев 70 йисан юбилей къейдна. Чна и шад вакъия табрикун яз, вичи датана рикл алаз келзайбүрүз ватанпересвилин, инсанпересвилин гъиссер хуянишъ эвер гузва. С.Эфендиеван эсеррин чалакай рахайта, ам девлетлуди, тазади я.

Сабир ЭФЕНДИЕВ

Хайи ерияр

Ватан хайи диде хыз, шаксуз, умумырлух я сад, Къеппинилай гаттунна фидалди суроз. Умумырда жен хайи Ватан къанивилин макъсад, Ам паталди чна эцигин чан герек хайи чыгуз.

Ватандин вилик пак буржи ава инсандиҳ, Хуын патал гъамиша адан садвални азадвал. Ватандин вилик михъивал жен виждандихъ, Адан тіл жени чи тіл, шадвални чи шадвал.

Ватанни хайи диде, шаксуз, я пак тир багърияр, Абур гъамиша я чи умумырдин дүз метлеб. Къавачел ақылтна акур къимет ава чир, Күн умумырда хъана заз ашкын, руғьдин мектеб.

Зегъметкеш гъилер

Зегъметкешдин гъилер, берекатту гъилер, Хайи чилин багъя атири галай чипхъ. Зегъметкешдин гъилер, дөвлетту гъилер, Незвай ризкындин тім галай чипхъ.

Халичадин са-са кваг хразвай гъилер, Лезги вахарин акунар ава квехъ. Михъи мұтьыббатдив ацланвай вилер, Къанивилин рекъяй къатлунар ава квехъ.

Дуст къанда заз

Жегыл вахтунда чахъ пара жеда дустар, Амма дустар чеб пары хын мүмкін туш. Артух яшар хъайила тімил жеда абурун къадар, Халис дуст вуж ятла чир хын четин туш.

Дустарихъ ава гъардахъ вичиз хас дережа, Садбүр жеда анжак недайла сұфрадин дустар. Тадиз кважада абур ваз четин хъайи береда, Абуруз къанда анжак түйн-хъундай ийкъар.

Бязибур жеда, гъелбетда, ви къавалин дустар, Мұккүр чыгуз ам гъич дустуниз ухшар туш. Заз къанда умумырда жен дүз рикін дустар, Ваз чир хъухъ, дуствал - им зараптадин кар туш.

Дуст къанда заз умумырдин еке шадвал хыз, Герек хъайла пай ийидай пашманвал. Дуст къанда бедендин лигим сағъвал хыз, Гы макъамда хъайитлани хуядай инсанвал.

Дуст къанда заз къеве гъатайла күмекдай, Кат тийидай зун къеве вай вахтунда. Дуст къанда гъамиша дустуниз гъурметдай, Халис дуст яз амуқдай вири яшина.

Яшарин пар

Хиялпривни гъакъикъатдив бельем сихдиз ацланвай, Умумыр хъана, зун тир вахтунда жегиль яз.

Рахун алачив къанда умумыр къередал атанвай, Тек тахъуй садни дүньядал сефил яз.

Хайи умумырда вири наз-наметар дадмишна, Яшайишда за гъисс тавур жуъре тъям хъанач.

Хизандин патай гъурмет хъана, саймишна... Гъавиляй и жигъетдай хажалатни гъам хъанач.

Йикъар, йифер, күне мад тади кваз зверзана, Сад Аллагьди ганвай яшар, күн тімил туш.

Гагъ сефил жез, гагъ лап къубандиз хъверзана, Яшарин пар, күн, гъелбетда, къезил туш.

Лезги чыл

Лезги чыл заз багъя хъана къеппинал, Ширик хъана Самурдин яд шуърбет хыз. Лай-лай яна дидеди вичин назик сесинал, Хайи чыл, вун хъана заз руғьдин девлет яз.

Лезги чылалди рахана шаир Етим Эмин, И чыл я лап хайи чыл Шарвилдин. Гъар са лезги рахана къанда чылал вичин, И чылалди рахана чи къегъал хва Нажмудин.

Зун паталди вун я сабур, гъахъ, берекат, Дидед чыл, вун ақыудна гъяркүй рекъелди.

Вун галачиз беденда жеда гъич гъерекат, Вун тахъйтла сұғыбет къведач мецепди.

Умумырда гъамиша ширин я заз лезги чыл, Вун къисметди заз тунвай багъя ядигар я.

Анжак валди гъисс авуна шадвални тіл, Вун сад Аллагьди ганвай умумыр, яшар я.

Къилин чыл я зун паталди лезги чыл, Дидед чылалди рахун я ваз дайм гъалал.

За гъиссавач маса чалахъди тақланвал, Амма вири чыларилай багъя я заз лезги чыл.

Сифте гаф за лагъана лезги чылалди, Сад лагъай гаф "диде" я зай акъатай. Умумырда гъамиша дамахзана за валди, Заз къанда умумыр вун рикелай алатай.

Цийи ктабар Гъулдандин лекъ

(Романдикай къве гаф)

Сардар АБИЛ

Гъаким Къурбан заз зи буба Абду-рагъманан лап халисан дуст, стха къван, сад-садаҳъ галаз сих алакъайра авай кас яз чида. Абуру 50 йисалай виниз вахтунда, зи буба рагъметдиз фидалди, чин дуствал мягъкемдиз хвена. Гъвеччи чавуз зун адаҳъ галаз "Къурбан халу" лугъуз рахадай. Чехи хайила, "Зун халу туш, зун ви ими я, чан хва. Ви буба заз фадлай стха хъанвайди я!" лагъана, Къурбан имиди заз туынбұль аувнай. Гъадалай къулухъ заз ам ими къван бағыя я.

Гъаким Къурбанан яратмишунар заз гъеле школада амаз, ахпа техникимда келдайла, адалай гүттүнлиз университетта келдайла ви алай вахтундани чешне хъайиди я. Адан гъич са тъйкайни, гъич са повестни, са романни зи гъучишиликай хкатнаж. Кирамди зи адресдиз чими гафар къхъена, къулар эцигна, заз багъишай ктабар вири зи ктабханада, виридаз аквадай ви гerek атанмазди къачуна келиз жедай чқадал ала.

Ийкъара Къурбан имиди заз "Гъулдандин лекъ" тъвар алай, цийиз чадпай акъатнавай вичин роман авай ктаб багъишина. Роман келайла, адан зигъин, чирвилерин деринвал акурла, зун генани гъельшар хъана амукына.

Къушунрик жергейра вичи къулупгъ авуначтлани, ада аскеррин, офицеррин, къушунрин арада жезвай сұғыбетар, гузай бүйргүйр - вири, вичи гъа вакъийра иширик аворда хыз, ачуҳзана. Келзайвайдан фикирар, гъа декъикъайра михъиз романдин игитри чипел желбазава: жезвай крап вичин къилел къевзайбүр хыз гъиссава. Дяведин цүхъ галаз барабар яз, кирамди каш, мекъ ва маса четинвилер авай хуруын ағвалиат къещенгвилелди ачуҳзара. Са гъеччи хурунуңвир яз дяведин цай авай вахтара якъылан зурба улквела сад- садал дүшшүш хүнни келзайвай кас къарсурзана. Кирамди Къудратан къудратулувал, игитвал геңеншдиз ачуҳзарана. Дяведа иширик на игитвал къазанмишайдалай къулухъ къве сеферда есирдай катун - имни игитвал тирди къалурзана.

Ватан душмандикай азад авур, гъаливал къазанмишай кас, гъихътин игиттиртлани, есирида гъатайдалай къулухъ ам хайндиз элкъевзайвайда, Ватандикай мағрүм яз амуқзайвайда кирамди зурба фикир ганва. Ам келзайбүр, даве күттэй хвайдалай къулухъ, Къудратта Египетдай, Түркиядай яна Ватандиз хүнни патал ийизвай чалишмишвилерай, ада чуғазвай хажалатдай аквазава.

"Хазинадин суракъда" вун Гъатна, стха, тежез юргъун, Лап ачуҳдиз за квезд лугъун, Мерд я къанажагъ Къурбанан!

Гъаким Къурбан

Гъулдандин
Лекъ

Чаз Гъаким Къурбанан "Гъулдандин лекъ" романдай гаф зурба, дагъдин къилен элкъевзай лекъ хътин, гъулдандин лекъ хътин, лезги намус хузвай дагъвидин къамат ачуҳдиз аквазава. Кирамди инсанрин арада авай инсанпересвал, михъи мұтьыббат, диде-бубадин веледрихъ күзвай рикін чимивал ва гъакини, гъеччи-чехи талъана, вирибурун риклерда душман терг ийидай къаст авайди къалурзана. Гъелбетда, хайнарни ада вичин гъучишиликай худнава.

Романдикай мад зун рахадач. Лезгидал келиз жезвайбүр за ам келун меслят къалурзана. Гъелбетда, урус чалаз таржума аувнайтла, амай милдетризи келдай мумкинвал жедай. Гъа юғни къведайда за умуд кутазва...

Зи гафарин къуват генани гужлу хъун патал и курыу сұғыбет заз зи рагъметту бубади Гъаким Къурбаназ къхъе "Мубаракай" ширидай къачунвай царапалди күттэй къазанза:

Азиз дустар, мубаракай
Зайиф тәжер рагъ Къурбанан.
Вич писатель, илимдани
Күкіленвай чирагъ Къурбанан!

"Ракъин мұка", "Къацу цүквер",
Лепеяр гуз сегерь-сегерь,
Гъар са юқыз артук бегъер
Гъидайди хъуй багъ Къурбанан...

"Хазинадин суракъда" вун
Гъатна, стха, тежез юргъун,
Лап ачуҳдиз за квезд лугъун,
Мерд я къанажагъ Къурбанан!

Баркалладин михъи гелер,
Къумрал чина мили тир хъвер,
Гъурмет, хатур, хъсанвилер -
Ачух я ужагъ Къурбанан...

булахдал фена. Хтайлар адаз ина полициядин къве работник аваз акуна.

- Самогон гъазурзана, тушни? - ракана са полицейский. - Къыхъ, гъакъикъат гъикл ятла.

Итимди чар къачуна, къызы башламишина: "Акуна заз, мұхызай гум акъатзана. Цай къунва, фикирна за. Къве ведре къачуна, цай ацурна, за цай хқадариз мұхызиз гъерекатна. Килигайла, ана полициядин къве работнику самогон гъазурзана".

- Экъеч! инай, вун чи вилериз къалурмир! - чар келайдалай къулухъ векъидаказ лагъана полицейскийди...

* * *

Операция ийизвай начагъ итимди жибиндай пул авай кисе акъудазава.

- За пул къачузвайди туш, кисе акъудмир, - лугъузва хиургди.

- За ваз пул?.. Зун киседа наркоз гудалди гъикван пул аматла килигизвайди я...

* * *

- Заз вун нянирихъай пиенойдай экъечдайла акуна, - лугъузва папа итимдиз.

- Гъик! хъана, ваз зун гъана яшамиш хъана къазанвани?

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:
Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министерство
367018, Махачкала, Насрутдинов пр., 1 "а"
КЫЛИН РЕДАКТОР
М.И. ИБРАГИМОВ
Tel/Fax: (872-2) 65-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru
Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле түзүчилгавунин рекъяй Федеральный күллүгтүн Дагъустан Республикада авай Управлениди 2016 йисан 12 декабрдиз регистрация авна.

Регистрациядин нумра ПИ ТУ 05-00358
Макъалаяр редакцияди түкүлүр хийиза.
Макъалайриз рецензияр гузувач ва абур олкывена ваххузувач. Редакциядин макъалайриз авторлор сад тахъун мумкин я.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:
367018, Махачкала, Насрутдинов проспект, 1 "а". Печатдин къвал

КЫЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
М. А. АГЬМЕДОВ
65-13-55

КЫЛИН РЕДАКТОРДИН СОВЕТНИК
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ
65-02-81

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ
65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГИМОВ
65-02-81

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САЙДОВА
65-00-59

КУЛЬТУРАДИН
Э. Д. ШЕРИФАЛИЕВ
65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
А. Х. ГЫАМИДОВ
65-00-63

БҮХГАЛТЕРИЯ
65-00-62
КАССА
65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЬАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
Ж. САЙДОВА

Газеттиса 52 сеферда ақытыва

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз ваххудай вахт - 21.00

Чап ийиз ваххана - 18.30

Газет "Лотос" ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкала,

Пушкин күчө, 6.

Тираж 8364

(Г) - Илишандик квай материалар гъакыдих чапзавайбур я.

(12) - Икъван яшар хъянвайбуру къелграй

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"

УФК по РД

Отделение - НБ РД г.Махачкала

БИК - 048209001

ИНН - 0561051314/КПП - 057101001

Р/Сч - 40601810100001000001

Л/Сч - 20036 Ш60090

Малумат

Алай вахтунда Дағыстандин Огни шегъердин хуруун майшатдин коллеждин Ахцегъ райондин отделениди көлиз ашкыи авай жегъилпривай документар къабулазва. 11-класс күттэгъинавай жаванривай са йисуз көлуналди сварщиквилин, дерзичивилин пешеяр къачуз жеда. Адрес: Ахцегъирин хуър, Ленинан күчө, 18.

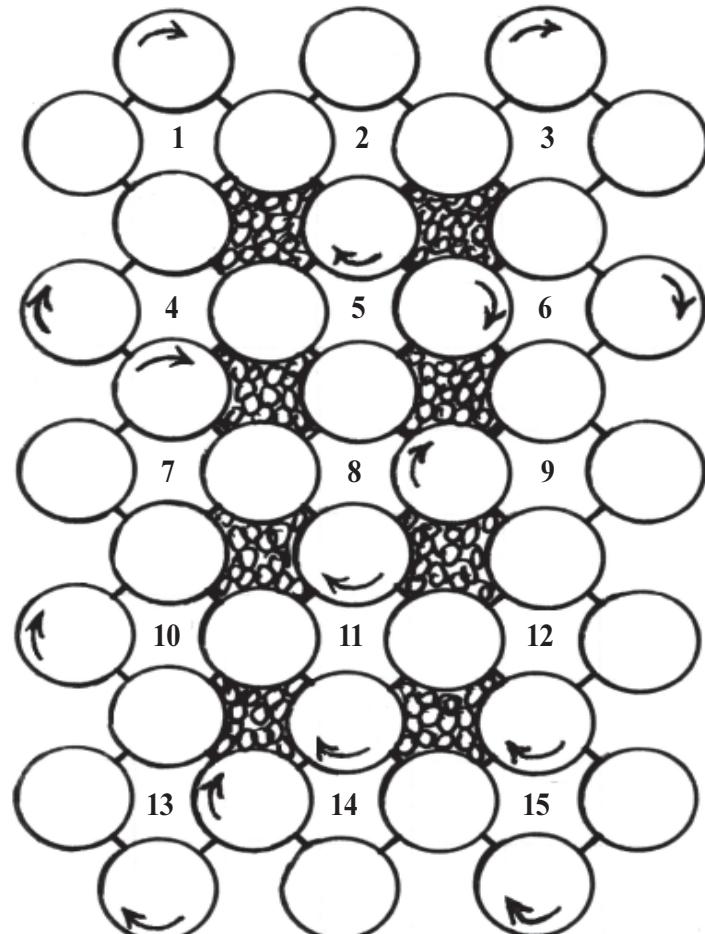
Къе, 20-июлдин нянин сятдин ирида Махачкъала шегъерда, Урус драмтеатрдин гъвеччи залда Лезгийрин муздраттеатрди "Самурдин авазар" тъвар алаз Алирза САЙДОВАН яратмишунриз бахшнавай тамаша-концерт къалурда.

Билетар театрдин кассайрай маса къачуз жеда. Буюр!

Кроссворд

4 гъарф

Түкіуьрайди - Салиг ИБРАГИМОВ

1. Сергъятар чара ийидай дестек. 2. Гъуърчен киц. 3. Еке ва кульне бармак. 4. Цун мурз. 5. Са вуч ятани расун патал ишлемишдай зати, шей. 6. Цун цуклар къдай хех. 7. Күнүнда жедай ширин шей. 8. Ранунин са жуъре. 9. Экв, нур. 10. Иккидин са жуъре. 11. Къве мандав алай гъайван. 12. Дүз чқадал са түмил деринвал. 13. Чепедин къаб. 14. Балкандал алайда маса балкын тухун. 15. Къапариз ядай металл.

"ЛГ"-дин 28-нумрадиз акъатай кроссвордин жавабар:

ДҮЗ ЦАРАРА: 5. Жанавур. 6. Таржума. 8. Чини. 10. Угъривал. 11. Иван. 12.

Сер. 14. Инад. 16. Артух. 18. Лурс. 20. Афни. 21. Ислам. 22. Михек. 23. Эвет. 24.

Абид. 25. "Искра". 27. Берн. 29. Тахт. 34. Сайд. 35. Ильгерча. 36. Лувр. 37. Абадвал.

38. Жамидин.

ТИК ЦАРАРА: 1. Загыр. 2. "Судуяр". 3. Тарлан. 4. Юмшагъ. 7. Шивит. 9. Ирс. 11. Инд. 13. Гагарин. 14. Ихтилат. 15. Чуква. 17. Индия. 19. Сил. 20. Ака. 26. Кихел. 27. Бед. 28. Рейгъан. 30. Аманат. 31. Тил. 32. Барби. 33. Иврит.

Түкіуър хъувун

13-июлдиз акъатай "Лезги газетдин" 28-нумрада чапнавай "Же-рэгъ Абдурагъман бубадикай" макъаладин автор къалурнавачир. Ам Мегъарамдхуърун райондин Советский хуъре яшамиши жевай Сулейман Пашаев я.

Сулейман Пашаевавай чна багъышламишун талабзева.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди стха
ИБАДУЛЛАГЪ

кечмиш хъунихъ галаз алакъалу яз Гъамидуллағы Исмаилович
Мегъамедоваз ва вири багърийриз башсагълугъвал гузва.

Филерин хуърун администрацияди Дағыстан Республика-дин культурадин лайихуу деягъиль, машгүр композитор
Падиша КИБЕРОВ

кечмиш хъунихъ галаз алакъалу яз рагъметлудан хизандиз, муък-ва-къилийриз башсагълугъвал гузва.

Культурадин "Къуруш" центради играми стха
МУРАД

рагъметдиз финихъ галаз алакъалу яз Зейнедин, Мегъамед, За-кир Къачаевзис ва вири багърийриз башсагълугъвал гузва.

Дөвирдин шикисар

- Эсли, шөсъмир, чан руи.
2) Баде хстайл, за адан ятар аттула.

1) - Буба, я буба, зүн бадеги гатана-е.

3) - Буба, ятар аттайма, а галай ялагъанар заз гудани?

Карикатура Чүгурди ва азад баян гайди Темирхан ТЕМИРХАНОВ я

Ракъун рехъ хаталу чка я

С.МАГАДОВ,
Махачкъаладин инфраструктурадин отделдин начальник

Гатун вахтунда инсанри чини малар-хипер, иесисуздаказ ахъайна, ракъун рекъин къерехриз языва. Гъайф хъи, абуру и карлап хаталу тирди аннамишзавач.

Алай вахтунда Махачкъаладин ракъун рекъерин работникира ве поездрин машинистыр рекъерин къерехриз малар ахъайнавай 779 дүшүшүш къайданава. Алай йисан 6 вацра малар поездрик акатай 34 дүшүшүш малум я. Ихътин вахтара поездрин бригадайри тади гъалда аквазарзава. Нетижада локомотивдин ва светофордин сигнализациядин, гъакни пассажира тухудай ва парчыладай поездрин графикар къайдадикай хатава. И карди Махачкъаладин ракъун рекъин отделениди ва "РЖД" ОАО-дин коллективдиз еке зиянтар гузва.

Инженервиллинни технический персоналди ве ракъун рекъин

работники гъайванар поездрик акатунин вилик пад күн патал тайин тир къалах тухузва. Маларин иесисяр жаъурна, абур гъа-вурда твазва, серенжемар къабулазва.

Поездрик малар акатуни еке бедбахтилер арадал гъун мумкин я, гыкыл лагъайтла, ракъун рекъелай хыткынунин хаталувал авай нафт, газ тухузва.

Къетлен къалабуух Тарумовский, Хасавюрт, Къарабудакент, Къизляр, Мегъарамдхуърун, Бабаорт районрин участок-ри кутазва.

Дагъустан Республикадин гъуърметлу ағылайя! Эгер малар чархарик акатун себеб яз, поезддар авария хъана, бедбахтилер арадал атайтла, гъайванрин иесисяр неинки административный, гъаки уголовный жавабдарвиллизни чүгвада. Патаривай ракъун рехъ физвай поселокрин, хуърерин администрацийин къилери ағылайиз гъайванар худай чакяр, уърушар чара авун лазим я.

**Добро пожаловать в самый крупный
в Юждаге специализированный
оптово-розничный сельхозинвентарь
"ЦЕНТР САДОВНИК"**

Вы можете выбрать и купить семена для сада и дома из более чем 1000 наименований, позаботиться о защите и удобрениях для ваших растений, приобрести полезные штучки для сада и дома и другие полезные товары из наших каталогов. Мы представляем Вам все многообразие семян растений, доступных на территории России.

Мы - совершенно самостоятельный магазин, не зависящий ни от одного поставщика и не продвигающий никого из них. Поэтому мы предоставляем Вам полную свободу выбора. Так мы гарантируем самый широкий спектр различных источников. Мы считаем, что выбирать семена и средства защиты растений лучше в спокойной, надежной обстановке в магазине, а не в суете прилавочных торговых точек, на рынках и базарах.

Специализированный оптово-розничный сельхозинвентарь "ЦЕНТР САДОВНИК", №1 в Южном Дагестане наш адрес, Дербентский район, с.Нижний Джалган, по фт КАВКАЗ.

Контактные телефоны:
консультанты: 8-965-489-68-13,
8-928-975-77-76,

агро-специалист: 8-960-413-41-44,
спец.по капельной системе:
8-967-396-66-97

С уважением, "ЦЕНТР САДОВНИК"
Сделай шаг к саду своей мечты!

